

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Alenka Sternad
Mentor: Izr. Prof. Dr. MARJAN MALEŠIČ

**PROPAGANDA V AMERIŠKI 'VOJNI PROTI TERORIZMU'
(primer Afganistana)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO:

1.	UVOD	1
1.1.	<u>Predmet preučevanja in cilji naloge</u>	<u>2</u>
1.2.	<u>Hipoteze</u>	<u>3</u>
1.3.	<u>Uporabljene metode</u>	<u>4</u>
1.4.	<u>Struktura naloge</u>	<u>4</u>
1.5.	<u>Razlaga temeljnih pojmov</u>	<u>6</u>
	<i>1.5.1. Propaganda</i>	6
	<i>1.5.2. Terorizem</i>	8
2.	POGLED V ZGODOVINO	10
2.1.	<u>Ideološka določenost propagande</u>	<u>10</u>
2.2.	<u>Razvoj preučevanja propagande</u>	<u>12</u>
3.	JAVNO MNENJE IN OBLIKOVANJE POLITIKE	14
3.1.	<u>Vpliv prepričevalnega komuniciranja</u>	<u>14</u>
3.2.	<u>Množični mediji – instrument posredništva</u>	<u>16</u>
3.3.	<u>Vzpostavljanje odnosa med vlado in javnim mnenjem</u>	<u>18</u>
3.4.	<u>Vključevanje javnosti v vojaške zadeve</u>	<u>20</u>
4.	POLITIKA IN MEDIJI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE	22
4.1.	<u>Ameriški 'karakter'</u>	<u>22</u>
4.2.	<u>Politična drža</u>	<u>24</u>
4.3.	<u>Javnost, množični mediji in propaganda</u>	<u>26</u>
4.4.	<u>Vpliv elite na oblikovanje politike</u>	<u>28</u>
	<i>4.4.1. Elita oblasti</i>	29
	<i>4.4.2. Militarizem in vojaško-industrijski kompleks</i>	30

5.	11. SEPTEMBER 2001	33
5.1.	<u>Napad na World Trade Center</u>	<u>33</u>
	5.1.1. <i>Odnos med ZDA in Afganistanom</i>	34
	5.1.2. <i>Osama bin Laden in Al Kaida</i>	35
	5.1.3. <i>Strateški interesi ZDA</i>	36
5.2.	<u>Vojna proti terorizmu</u>	<u>37</u>
	5.2.1. <i>Strategija nacionalne varnosti ZDA</i>	40
6.	PROPAGANDA PROTI TERORIZMU	45
6.1.	<u>Upravičenost napada ZDA na Afganistan</u>	<u>46</u>
6.2.	<u>Neupoštevanje mednarodnega prava in OZN</u>	<u>48</u>
6.3.	<u>Ideološka sporočila vojne proti terorizmu</u>	<u>50</u>
	6.3.1. <i>Poročanje ameriških medijev</i>	52
	6.3.2. <i>Mobiliziranje ameriške javnosti</i>	53
	6.3.3. <i>George Walker Bush ml.</i>	54
	6.3.3.1. <i>Moč vodje</i>	56
7.	ZAKLJUČEK	58
8.	VIRI LITERATURE	61
8.1.	<u>Knjige</u>	<u>61</u>
8.2.	<u>Članek</u>	<u>62</u>
8.3.	<u>Medmrežje</u>	<u>62</u>
8.4.	<u>Dokumenti</u>	<u>63</u>

1. UVOD

Zametke propagande lahko zasledimo že pri starih Grkih in Rimljanih. Verjetno že pred tem, saj ko bomo na propagando pogledali iz različnih zornih kotov, videli, da le-ta predstavlja samoumeven pojav v komuniciranju oblasti z javnostjo, predvsem pa uveljavljen politični instrument. Propaganda kot taka je svoj razcvet doživela v začetku 20. stoletja. Nova spoznanja na področju psihologije, razvoj množičnih medijev, predvsem pa želja novo nastalih nacionalnih držav po nadzoru in usmerjanju posameznikovega mišljenja, so propagando postavila pred nove izzive. Pomembno mesto zasede tudi v sistemu nacionalne varnosti kot eden izmed ključnih elementov ofenzivnega in defenzivnega delovanja države. Propaganda predstavlja pomemben dejavnik podpore političnim akcijam in vojaškim operacijam. Množični mediji in drugi načini prenašanja propagandnih sporočil ter uporaba kompleksnih propagandnih tehnik, ki učinke teh sporočil še povečajo, nudijo teoretično zelo široke možnosti za manipulacijo. Posameznik se večinoma niti ne zaveda, kako močno lahko pravilno usmerjena propagandna sporočila delujejo.

Za preučevanje propagandne dejavnosti je relevantno obdobje po meščanski kapitalistični in industrijski revoluciji, katerega temeljne značilnosti so kolonialna ekspanzija in kasneje imperializem, krepitev nacionalne moči ter razvoj komunikacij. Pred revolucijo so razvoj neke družbe določali predvsem njeni notranji dejavniki, v času razcveta kapitalizma pa je »integracija notranjih in zunanjih dejavnikov privedla do afirmacije 'univerzalnih ideologij', predvsem socializma«. Splichal (1975: 46-47) »Pojav ideologij pa je tista pomembna značilnost, ki je določala ekspanzijo propagandne dejavnosti« (prav tam).

Odsev sprememb in procesov, ki so se pojavili v 'novi dobi', so nove oblike komuniciranja med subjekti mednarodne skupnosti in kulturami. Z univerzalizacijo mednarodne skupnosti propagandna dejavnost ne ostaja več le reprezentant interesov in idej vladajočega razreda, temveč se 'obči interes' eksternalizira v 'univerzalni interes' mednarodne skupnosti. Totalnost propagande pa se kaže v prikazovanju interesov posamične države kot interesov celotne mednarodne skupnosti. Ekspanzija propagandne dejavnosti na vsa področja družbenega življenja je v veliki meri povezana z njeno strategijo kot sredstvom prilagajanja načelnega političnega ali ideološkega boja konkretnim družbenim razmeram in možnostim za doseg zelenih učinkov. (prav tam, 61-62)

Interes vsake države je voditi politiko v imenu postavljenih nacionalnih ciljev. Le-ta pa je že v osnovi ogrožen s strani dominantnih sil, ki ponavadi širijo svojo politiko v službi lastnih ekonomskih interesov, predvsem na račun majhnih držav. Združene države Amerike (ZDA), vodilna svetovna sila na številnih področjih, želijo širiti svoj način življenja,

mišljenja in politike med druge svetovne narode, pri tem pa obdržati vodilno pozicijo. Skozi svojo zgodovino so se ZDA posluževale raznih načinov prepričevanja in vplivanja ter tako razvile visoko delujoč ideološko-propagandni aparat. Njihova samosvoja in edinstvena politika je izredno zanimiv pojav, kot tako jo bom skušala tudi predstaviti v svoji nalogi.

1.1. Predmet preučevanja in cilji naloge

Obsežna področja družbenega življenja, ki reflektirajo v propagandni dejavnosti, nas usmerjajo v omejevanje predmeta preučevanja na najbolj bistvene značilnosti in najbolj tipične pojave. Pozornost je potrebno posvetiti možnostim za razkrivanje in pojasnjevanje bistva propagande, v manjši meri pa jo bom usmerila na opisovanje razvojnih značilnosti in oblik propagandne dejavnosti. V nalogi bom poskušala čimbolj temeljito opredeliti in predstaviti pomen propagande, pri tem pa izpostaviti povezanost med propagando in ideologijo.

Preučevanje posameznih zgodovinskih obdobj, predvsem novejša zgodovina, nas pripelje do spoznanja, da vsako obdobje nosi svojo ideologijo in boj proti določeni ideologiji. Med obdobjem hladne vojne je komunizem predstavljal vir ogrožanja varnosti zahodnih kapitalističnih sil, ki so ga z uporabo razpoložljivih sredstev uspele izničiti. Tako je bilo potrebno določiti 'novega sovražnika' oz. novo obliko ogrožanja varnosti demokratičnih držav.

Terorizem, kot vrsta ogrožanja varnosti, se skozi stoletja pojavlja v številnih oblikah, kar bomo videli že pri opredelitvi koncepta. V 90-ih letih se pojavi nova oblika terorističnih organizacij, katerih cilji predstavljajo vir ogrožanja zahodnih demokratičnih držav. Predstavila bom kompleksnost odnosov med vpletjenima stranema, politiko ZDA do držav tretjega sveta, kot tudi nujnost definiranja 'sovražnika', kateri zagotavlja legitimnost obstoja in razvoja vojaško-industrijskega kompleksa v ZDA. To bom dokazovala oz. analizirala na primeru terorističnih napadov na Pentagon in World Trade Center v ZDA, 11. septembra 2001. Moj cilj je predstavitev dihotomije med uradnim ameriškim stališčem, ki je bilo izraženo v novo zapisani strategiji nacionalne varnosti, ter ugotovitvami in kritikami raznih avtorjev in strokovnjakov, ki so razpravljali o reakciji ZDA na omenjene teroristične napade. V nalogi se bom osredotočila na vojno med ZDA in Afganistanom, ki je sledila dogodkom 11. septembra 2001. Vojna med ZDA in Irakom, ki je sledila prej omenjeni vojni, pa bo ostala ob strani oz. bom nanjo le opozorila.

Uspešna propaganda predpostavlja jasne cilje in akcije nacionalne politike. Nacionalna politika izhaja iz mednarodne politične situacije in notranje politike države, ki jo izvaja. Če v globalni sferi upoštevamo moč velesil oz. dominantne sile (ZDA), lahko vidimo, da zunanja politika ZDA temelji na zamisli stalnega poskusa vplivanja ali nadziranja drugih držav, da doseže ravnanje, ki je za njihovo državo koristno. (Vreg, 2000: 110) Kot bomo videli v nadaljevanju, se vlada ZDA vztrajno izogiba rabi besede propaganda, saj to dejavnost raje pripisuje političnim nasprotnikom, v njihovem besedišču pa ta beseda označuje neko vrsto laži oz. izkrivljanja resnice. Moja naloga bo dokazati, da temu ni tako.

Tako bo v nalogi govora predvsem o politični propagandi, ki jo Vreg (prav tam, 116) opredeljuje kot »obliko komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano in organizirano oblikujejo propagandne projekte in sporočila (simbole in ideologeme), s katerimi oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na spremembo njihovih stališč.« Doseči je potrebno ustrezno reakcijo tistega, kateremu je propagandno delovanje namenjeno. Tako lahko ugotovimo, da je propaganda intencionalni, sistematski poskus oblikovanja zaznav, spoznanj, mnenj, stališč, vrednot in vedenj sprejemalcev propagandnega sporočila. Ziring (Snow, 1998: 14) opredeli propagando kot »...instrument psihološkega bojevanja s ciljem vplivanja na dejanja človeških bitij na načine, ki so skladni s cilji nacionalnih interesov določene države«. V tem kontekstu bom tudi predstavila propagandno delovanje ZDA.

1.2. Hipoteze

H₁ – Vojna proti terorizmu, katero so ZDA napovedale po 'usodnem' 11. septembru 2001, nosi v sebi globlja ideološka sporočila; novo ideologijo, ki je temelj propagandnega delovanja ZDA pri zagotavljanju njenih interesov.

Poleg tega bom ugotavljala tudi razloge za vojaški poseg ZDA v Afganistan ter njegovo upravičenost:

H₂ – Moralna in pravna upravičenost vojaškega posega ZDA v Afganistan je vprašljiva.

1.3. Uporabljane metode

Zbiranje virov in relevantne literature je prva metoda zbiranja informacij, ki je služila oblikovanju postavljenih hipotez in ciljev naloge. Omenjena metoda mi je omogočila globlji

vpogled v obravnavano problematiko in določitev temeljnih postavk, s katerimi se bom ukvarjala. Tako sem že na začetku spoznala največjo težavo; literature na temo propagande in ideologije je izredno veliko, v povezavi z obravnavanim problemom (napad ZDA na Afganistan) pa je njeno število dokaj omejeno. Tako sem teoretično podlago za razvijanje teme lažje postavila, empirični del in zaključke pa sem oblikovala z metodo analize in metodo primerjave primarnih in sekundarnih virov.

Metoda konceptualne analize mi bo pomagala razmejiti pomen propagandne dejavnosti, ki je potreben za moje razumevanje pojava od drugih dejavnosti, katere imajo soroden pomen. Naslednja uporabljena metoda je zgodovinsko-razvojna metoda, s pomočjo katere bom opredelila izvor propagandne dejavnosti ter njeno povezanost s konceptom ideologije. Omenjena metoda mi bo pomagala določiti tudi naravo politike ZDA ter predstaviti odnos med ZDA in Afganistanom. Pri predstavitvi poglavja *Javno mnenje in oblikovanje politike*, sem se poslužila deskriptivne metode, ki je prav tako neempirična metoda analize sekundarnih virov. Ta metoda mi bo obenem pomagala razložiti način oblikovanja politike ZDA.

Opis 'usodnega' 11. septembra je študija primera, ki mi bo služila za kasnejšo analizo. Ob tem naj omenim še analizo strategije nacionalne varnosti ZDA, ki je metoda analize primarnega vira in predstavlja empirični del moje naloge. Omenjena analiza predstavlja osnovo za prikaz dihotomije med uradnim ameriškim stališčem, katerega so zavzeli po napadih 11. septembra, ter kritikami, ki so se pojavile kot odgovor na reakcijo ZDA po omenjenem datumu. Na ta način bom oblikovala ugotovitve, ki bodo služile konkretni analizi in oblikovanju zaključkov v povezavi s postavljenima hipotezama ter s cilji naloge.

1.4. Struktura naloge

V uvodnem delu bom predstavila propagando kot predmet svojega preučevanja, določila hipoteze in opredelila uporabljene metode. Razlaga temeljnega koncepta, tj. propagande, sledi že na koncu uvodnega poglavja. Tako bom propagandno dejavnost opredelila v njeni osnovni obliki, ki bo tekom naloge pridobivala na pomenu. Univerzalna definicija pojmov, kot sta terorizem in mednarodni terorizem ne obstaja oz. jo je težko določiti, zato bom pojav terorizma opredelila skozi obdobja novejše zgodovine in določila obliko terorističnih organizacij.

V drugem poglavju bom določila izvor propagandne dejavnosti in povezanost propagande ter ideologije. Razmerje med omenjenima konceptoma bom pojasnjevala skozi

vpliv, ki ga vlada oz. oblast širi na javnost preko določenih institucij. Podrobneje bom opredelila razvoj preučevanja propagande, od takšne, kot so jo poznali stari Grki in Rimljani, pa vse do bolj sistematičnega preučevanja, ki se je začelo razvijati med prvo svetovno vojno, vse do takšne, ki jo poznamo danes. S tem bom pokazala, kako sta obe svetovni vojni vplivali na spreminjanje pomena propagande in v katero smer se preučevanje propagandne dejavnosti razvije med hladno vojno in po njej.

Sledi poglavje, v katerem bom opredelila fenomen javnega mnjenja, pojav množičnih medijev, določila mesto posameznika v razmerju do množice in le-te proti 'vodji'. Omenjenim konceptom bom določila način vstopanja v medsebojna družbena razmerja in nakazala, kako se oblikuje odnos med oblastjo in njenim 'občinstvom'. Razvoj množičnih medijev bom predstavila skozi oblikovanje odnosa med vlado in množičnimi mediji ter opisala, kako so, v povezavi z omenjeno predpostavko, le-ti razvili svojo vlogo v družbi. Dejstvo, na katerega bom opozorila v tretjem poglavju, je vključevanje javnosti v vojaške zadeve, kar ji omogoča tehnološki napredek, ki je sledil razvoju množičnih medijev.

Ker je namen moje naloge predstaviti propagandno dejavnost ZDA, bo naslednje poglavje namenjeno izključno opredelitvi in predstavitvi politike in množičnih medijev v ZDA. Tudi to poglavje spada k teoretičnemu delu naloge oz. predstavlja most med teoretičnim in empiričnim delom. Izsledki antropoloških raziskav, ki so sicer lahko spekulativni, nam bodo pokazali nekatere značilnosti Američanov kot naroda. Izsledki omenjenih raziskav mi bodo služili bolj kot zanimivost in manj kot resnejše teoretiziranje, ugotovitve pa lahko pomagajo pri globljem vpogledu v značaj oz. naravo njihove politike. Natančneje bom opredelila obstoj elite oblasti v ZDA ter definirala pojem vojaško-industrijski kompleks, kateri je temeljnega pomena za razvijanje postavljenih ciljev v nalogi.

V petem poglavju sledi opis 'usodnega' 11. septembra. Najprej bom predstavila odnos med ZDA in Afganistanom pred omenjenim datumom ter tako predstavila kompleksnost politike ZDA do Afganistana, ob čemer bom izpostavila tudi nekatera vprašanja glede politike ZDA do držav 'tretjega sveta'. Študija omenjenega primera mi bo služila kot predpostavka za kasnejšo analizo s konkretnimi primeri. Pomembno mesto v omenjenem odnosu zaseda bin Laden in teroristična mreža Al Kaida. Oris odnosa omenjene osebe do politike ZDA bom predstavila predvsem zato, ker želim prikazati novo obliko terorističnih groženj ekstremističnih verskih fundamentalistov, ki so uperjene predvsem proti ZDA kot vodilni svetovni sili. V nadaljevanju bom predstavila strategijo nacionalne varnosti, katero so ZDA sprejele 17. septembra 2002. Omenjena strategija postavlja boj proti terorizmu v

ospredje političnih, ekonomskih in vojaških prizadevanj za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti. Z analizo strategije nacionalne varnosti ZDA bom predstavila uradno stališče ZDA glede soočanja z novo obliko grožnje v sodobnem svetu ter njihove politike v novih razmerah po 11. septembru 2001.

Šesto poglavje je namenjeno preučevanju propagande ZDA. Ne bom ugotavljala neposrednih kazateljev oz. indicev propagandne dejavnosti, temveč bom opozarjala na posredno propagandno dejavnost, ki se kaže v delovanju množičnih medijev in vedenju ameriške javnosti. Prav tako bom določila vlogo novega predsednika ZDA. Izpostavila bom tudi ideološka sporočila, ki so temelj 'nove' vojne proti terorizmu. Ob tem bom opozorila na vprašanje moralne in pravne upravičenosti napada ZDA na Afganistan ter izpostavila vprašanja, ki so se pojavila kot kritika na reakcijo ZDA po napadu na WTC in Pentagon.

Moj cilj je prikazati propagandno dejavnost v svoji posredni obliki; skozi politično delovanje propagandista, preko vpliva na javnost skozi komunikacijske kanale ter sama predstavitev procesa oblikovanja ekonomskega in političnega ravnotežja moči dominantne sile. Tako bom poskušala oblikovati tudi zaključek.

1.5. Razlaga temeljnih pojmov

1.5.1. Propaganda

Propagando je težko definirati, saj imamo pred sabo kompleksen predmet, katerega poskušajo določiti zelo raznovrstne definicije. Kot družbeni pojav se pojavlja v kontekstu 'psihološkega bojevanja', ki izhaja iz 'strategije posrednega nastopanja'¹. Sintagmo je prvi uporabil Fuller (Malešič, 1997: 32), ki je zatrjeval, da bi lahko v prihodnosti psihološko bojevanje zamenjalo klasična sredstva za vodenje vojn.

Proti koncu 50-ih let Daugherty in Janowitz (prav tam) definirata psihološko bojevanje kot »načrtno uporabo propagande in drugih akcij za vplivanje na mnenja, čustva in vedenje sovražnih, nevtralnih ali prijateljskih tujih skupin, na način, ki podpira uresničevanje nacionalnih namer in ciljev«. Propagando, ki predstavlja pomemben vidik psihološkega bojevanja, pa definirata kot »načrtno širjenje novic, informacij, posebnih argumentov in pozivov, oblikovanih da bi vplivali na prepričanje, misli in akcije specifičnih skupin«.

Daugherty (prav tam) pravi, da psihološko bojevanje obsega propagando, ki je neposredno usmerjena na nasprotnika in se lahko dopolnjuje z operacionalnimi ter drugimi

vojaškimi sredstvi, saj samo psihološko bojevanje ne vključuje vojaških oborožitvenih sistemov. V Veliki Britaniji naj bi se za takšno dejavnost uporabljala sintagma 'politično bojevanje'¹, ki ga definirajo kot obliko konflikta med državami, v kateri želi vsak protagonist svojo voljo nasprotniku vsiliti z metodami, ki ne vključujejo uporabe oborožene sile. Glavno orožje političnega bojevanja je kombinirana operacija diplomacije in propagande.

Ko želim propagando temeljiteje opredeliti, moram omenim opažanja Splichala (1975: 21), kateri pravi, da so se definicije propagande razvijale vzporedno z razvojem novih propagandnih tehnik ter z uporabo propagande na novih področjih družbenega življenja, obenem pa tudi s spreminjanjem družbenih okvirov, v katerih sta se pojavljala propaganda in raziskovanje le-te. Omenjeni avtor navaja naslednje definicije propagande izbranih avtorjev:

- Za Ellula (prav tam, 23), pomeni propaganda »celoto metod, ki jih uporablja organizirana skupina z namenom, da bi v svojo akcijo aktivno ali pasivno vključila množico posameznikov, ki jih s psihološkimi manipulacijami povezuje in vključuje v organizacijo«.
- Benko (prav tam) s propagando razume »organizirano širjenje mišljenj in stališč v pisani, govorjeni ali pa akcijski obliki, katerega namen je pridobivati posameznike, skupine ali pa razrede v posameznih državah ali mednarodni skupnosti za politične, ideološke, ekonomske, kulturne, religiozne in druge cilje držav in mednarodnih organizacij«.
- Maletzke (prav tam, 24) imenuje propagando kot »načrtne poskuse komunikacijskega vplivanja na mnenja, stališča, načine vedenja ciljnih skupin s političnimi cilji«.

Splichal (prav tam, 65) definira propagando kot

obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem, s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosežati vnaprej določene (zaželjene) oblike mišljenja in vedenja (pripravljenost na delovanje ali delovanje samo) ciljnih skupin, ki so 'določene' s cilji in usmerjenostjo propagande.

---

¹ »Strategija posrednega nastopanja' je večšina uporabe ukrepov specialnega dejstvovanja na političnem, ideološkem, ekonomskem in kulturnem področju za doseg ciljev nacionalne varnosti.« (Malešič, 1997: 31)

² Lasswell (Malešič, 1997: 33) pravi, da medtem ko psihološko bojevanje za svoje namene uporablja predvsem množične medije, se politično bojevanje razširja na številna druga področja družbenega, političnega, kulturnega in ekonomskega življenja. Pravi, kot ga citira Splichal (1975: 21), da skuša propaganda vplivati na stališča velikih množic ljudi o spornih vprašanjih, ob katerih se angažira določena skupina. Vreg (2000: 118) povzema istega avtorja, ki nadalje ugotavlja, da je propaganda enakovredna diplomatski in ekonomski dejavnosti, saj je temeljni konstitutivni element psihološke in politične vojne, ki z angažiranjem oboroženih sil preraste v totalno vojno.

Iz povedanega lahko zaključimo, da se v omenjenih opredelitvah propagande pojavljajo nekatere njene bistvene značilnosti, kot so komuniciranje in poskus zavestnega, načrtovanega in organiziranega vplivanja na ljudi ter učinki, ki so nujna značilnost vsakega propagandnega delovanja.

1.5.2. Terorizem

Na tem mestu bom opredelila razlago besede 'terorizem' in njenega pomena, ki je relevanten za moje razvijanje postavljenih ciljev, ter na kratko opisala razvoj preučevanja terorizma. Purg (<http://www.geocities.com/vvps/OS03>, 05.10.2003) ugotavlja, da je etimološki izvor besede teror latinska beseda *terror*, kar pomeni strah, nasilje. Pri opredelitvi njene definicije se pojavljajo določene omejitve. Najverjetneje zaradi njene kompleksnosti, kot tudi zaradi njene inter- in multidisciplinarnosti proučevanja. Do tega prav tako prihaja zaradi razhajanj v nacionalnih pravnih ureditvah, zaradi nedorečenosti mednarodnega prava in protislovnosti pri varstvu človekovih pravic, kot tudi zaradi dosedanje odsotnosti globalnega odgovora na globalno ogrožanje.

Teoretično lahko govorimo o terorizmu in mednarodnem terorizmu. Mednarodni terorizem je oblika in metoda izvrševanja nasilja, ki presega meje ene države, z namenom doseganja določenih političnih ciljev na nacionalnem in mednarodnem nivoju, izvajajo pa ga posamezniki, skupine ali organizacije, ki doseganje svojih ciljev zagovarjajo z izgovorom 'z nasiljem na nasilje'. Univerzalne definicije pojma mednarodni terorizem ni, saj je pojem povezan s politično naravo terorističnih dejanj, mednarodna skupnost pa je sestavljena iz subjektov, ki se medsebojno razlikujejo tako po ideoloških kot ekonomskih opredelitvah. Pomemben element pojma mednarodni terorizem je njegova političnost, kar v praksi pomeni, da na problematiko vsakdo gleda drugače. Na njegovo definiranje vplivajo tudi posebnosti posameznega zgodovinskega obdobja, zato lahko definicija odraža samo posamezne pojavne oblike v določenem času in prostoru. Težave pri definiranju pojma mednarodni terorizem so tudi posledica dejstva, da pojem vsebuje različne sestavine. (prav tam)

Terorizem ni ideologija ali politična doktrina, temveč metoda za uporabo nasilja ali grožnje uporabe nasilja, ki bi povzročila strah pri nasprotniku ter spodbudila deklarirano zahtevo po politični spremembi, pravi Laqueur (Hoge in Rose, 2001: 71).

Skozi stoletja se je terorizem pojavljal v številnih oblikah, veliko časa pa je bil odsoten tudi iz posameznih zgodovinskih obdobj. Preučevanje terorizma, kot ga poznamo danes, je del novejšje zgodovine. V 19. in na začetku 20. stoletja se pojavi levo usmerjeni

terorizem, ki se je odražal v delovanju socialističnih revolucionarjev in nacionalnih separatistov. Med prvo svetovno vojno je v ospredju desno usmerjeni terorizem, za katerega so bila značilna fašistična nagnjenja. Med drugo svetovno vojno lahko pripišemo določeno obliko terorističnega delovanja oblikovanju gverile kot oblike oboroženega boja. (prav tam)

Med hladno vojno se najprej v 60-ih in 70-ih letih pojavi levo usmerjeni terorizem v Evropi, Latinski Ameriki, kot tudi drugod po svetu. Teroristične študije, ki so preučevale terorizem v tem obdobju, so zanemarjale zgodovino terorizma ter ga obravnavale kot nov pojav. Po tem obdobju se pojavi desno usmerjeni terorizem, usmerjen proti beguncem v državah Evrope, opazimo pa lahko tudi porast neofašističnih skupin v Italiji in drugod. (prav tam, 72-73)

V 90-ih letih so analitiki začeli govoriti o novi obliki terorističnih organizacij, ki so manj strukturirane in bolj fluidne od kvazi-vojaških terorističnih organizacij prejšnjih obdobj, meni Jenkins (prav tam, 11). Značilen je porast radikalnih skupin muslimanskega izvora, katerim pripisujemo verski fanatizem. Le-ti so bili skozi zgodovino žrtve zatiranja in preganjanja in terorizem se pojavi kot oblika odgovora na dejanja, storjena proti njim, meni Laqueur (prav tam, 75-80).

2. POGLED V ZGODOVINO

2.1. Ideološka določenost propagande

Pojem propaganda izvira že iz 17. stoletja. Leta 1622 je papež Gregor XV ustanovil poseben kolegij, katerega skrb naj bi bila širiti katoliško vero, in ga poimenoval '*Sacra Congregatio Christiano Nomini Propaganda*' ali s pogosteje rabljenim naslovom – '*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*'. Iz tega gibanja se je razvila določena oblika propagandnega delovanja in le-to je postalo eno najmočnejših institucionalnih orožij cerkve v

tistem času. Leta 1627 je Papež Urban VII ustanovil *Collegium Urbanum*, seminar za izobraževanje in socializacijo mladih duhovnikov vseh dežel za 'upor' reformacije proti protestantskim upornikom. Začela se je mobilizacija intelektualcev, da bi vplivali na verovanje ljudi v krščansko doktrino. (Jackall, 1995: 1)

Zaradi kasnejšega spreminjanja pomena besede 'propaganda', Splichal (1975: 12) opozarja na besedni pomen besede *pac* (lat. pangere – vtakati, sejati, razširiti, prenesti), ki ga najdemo tudi v latinski besedi *pax* (mir) in daje glagolu *propagare* s pomenom razširiti, razprostreti, razmnožiti, predznak miroljubne dejavnosti. Na področje posvetno-političnega je pojem prenesla francoska revolucija in s tem tudi spremenila njegov prvotni pomen. Jakobincem je propaganda pomenila predvsem bojevanje proti političnim nasprotnikom. Tako v revoluciji, leta 1789, prvič postane očitna zveza med propagando in ideologijo, ki je postala in ostaja vse do danes temelj propagande.

Pojav besede 'ideologija', kot ugotavlja Splichal (prav tam, 40), časovno sovпада z uveljavitvijo laičnega pomena besede 'propaganda' v 18. stoletju. Že v začetku naslednjega stoletja pa dobi negativen pomen³. Eno izmed osrednjih mest v družboslovju sta pojmu ideologije zagotovila Marx in Engels⁴, predvsem z njuno najbolj obravnavano nemško ideologijo. Iz politične propagande v znanstveno terminologijo prenesen pojem ideologije pa je hkrati ohranil pomen izkrivljene zavesti o dejanskosti.

Francoska avtorja Ellul in Domenach sodita med redke raziskovalce propagande na Zahodu, ki posebej poudarjata in pojasnjujeta marksistično tezo o ideološki razredni določenosti propagande. Ellul (prav tam, 13) poudarja, da je »...obstoj družbenih mitov in ideologij nujen pogoj za razvoj propagande...« in da »...propaganda potrebuje za svoj razvoj ideološko okolje.« Propaganda sovпада z nastankom – kot pravi Domenach (prav tam) – »...velikih mitov, ki ... združujejo ljudstvo v skupni viziji prihodnosti...« in se torej v svojem bistvu poraja precej pred 'iznajdbo' sodobnih propagandnih medijev.

Ideologijo v širšem smislu opredeljujejo različni avtorji (Vreg, 2000: 61) kot sistem idej, vrednot in stališč o družbi in družbeni ureditvi, ki izraža potrebe in interese kake družbene skupine, pa tudi kot oblikovan program za uresničevanje konkretnih in zgodovinskih ciljev skupine. Vezana je na politične in ideološke institucije in je tako

---

³ Napoleon Bonaparte je namreč ideologe imenoval tiste intelektualce, ki sicer ne sodelujejo v državnih poslih, ki pa bi ne glede na to hoteli razširjati določene predstave – torej kritike brez praktične izkušnje. (Splichal, 1975: 40)

⁴ Marx in Engels (Splichal, 1975: 40-41) sta ideologijo pojmovala kot razredno strukturo družbene zavesti. Vladajoči razred poskuša prikazati svoje interese kot obče, skupne interese vseh članov družbe ter tako ustvariti iluzijo skupnih interesov.

neposredno prisotna tudi v množičnih občilih in v javnem mnenju. Ideologija pa ne ustvarja samo homogenosti mnenja v okviru skupine, pravi Vreg (prav tam, 62), temveč stremi k širitvi izven skupine ter k pridobivanju novih pristašev in članov.

Nekateri teoretiki politične propagande menijo, da je sodobna propaganda osvobodjena ideološkosti. »Toda ideološkost propagande se ne kaže v namenu propagandistov, marveč tudi v ideološki uporabi jezikovnih simbolov (ideologemov). Le-ti odražajo namen propagande, ki pa je seveda vpliv na občinstvo« (prav tam, 117). Malešič (1997: 39) pravi, da simboli odražajo bistvene značilnosti vsake ideologije in oblike propagande: »Sugestibilnost in poudarek na vrednostno polnih sporočilih na eni strani ter na drugi nadzor univerzalne ideologije, totalne propagande.« Ko jezik umestimo v realen kontekst uporabe, postane predmet ideologizacije in manipulacije, pravi Vreg (2000: 62). Sprejeti in vsrkati mora ideologijo in vrednote, ki izražajo partikularne interese kapitala in vladajoče elite.

Odgovor na vprašanje, kaj je propaganda, bi tako lahko bil enostaven v času nastajanja propagande kot posebne družbeno-politične dejavnosti, a je z ekonomskim in družbenim razvojem po meščanski kapitalistični in industrijski revoluciji postajal vse bolj zapleten. Njegove temeljne značilnosti so kolonialna ekspanzija in kasneje imperializem, krepitev nacionalne moči ter razvoj komunikacij. Jezikovnih in tehničnih možnosti, ki so na voljo sodobnemu propagandistu, je skoraj nepregledna vrsta, prav tako pa njihova kompleksnost v mnogočem omejuje možnosti neposrednega raziskovanja propagande. Podrobnejši vpogled v razvoj preučevanja propagande, in z njo povezanih značilnosti, nas pripelje do propagande 'novega stila' oz., 'moderne' propagande.

2.2. Razvoj preučevanja propagande

Pojav propagande pred prvo svetovno vojno se razlikuje od prejšnjih oblik propagande, ki bi jih lahko poiskali že v sužnjelastniških družbah, Grčiji in Rimu. Za njen pojav imata usoden značaj dve revoluciji⁵, kot pravi Splichal (1975: 7): buržoazna, s katero je povezan nastanek 'množičnih ideologij' in industrijska, ki jo povezujemo z nastankom 'množičnega komuniciranja'.

---

⁵ »Vzajemnost kontinuitete obeh revolucij je prišla do izraza s pojavom imperializma kot najvišjo stopnjo kapitalizma in kasneje še s pojavom radijskega medija, ki je omogočil komunikacijo s širokimi množicami, ki so daleč presegle nacionalne in državne meje« (Splichal, 1975: 7).

Med prvo svetovno vojno je postalo očitno, da vojaški spopadi niso odvisni le od kvantitete in oborožitve vojaških enot, temveč tudi od 'morale'. Naloga propagande je postala »ustvariti doma enotnost in navdušenje, pri sovražniku pa zmedo in strah«, Splichal (prav tam, 14-15) povzema Domenacha. Tako kot vojna je postala tudi propaganda 'totalna'; propagandna sporočila so bila namenjena fronti in zaledju, lastnemu narodu, zaveznikom, sovražniku in nevtralnim deželam. Hkrati je nastajala tudi institucija 'protipropagande', katere cilj je izničevanje propagande nasprotnika⁶.

Pojem propagande tako svoj obči pomen dobi v prvi svetovni vojni in »odtlej je predznak miroljubne dejavnosti vse intenzivneje in izraziteje prekrivala konotacija pejorativnega⁷« (prav tam, 13-14). Izraz tega trenda najdemo že v prvi svetovni vojni v ameriški skovanki, ki pravi, da je beseda propaganda daljši izraz za besedo 'laž'. Tako so se propagandne institucije na Zahodu vztrajno izogibale rabi besede v svojem naslovu in jo raje pripisovale političnim nasprotnikom. V treh stoletjih se je tako vsebina pojma propaganda bistveno spremenila; postala je miselni izraz politične dejavnosti, ki naj ne bi bila nič drugega kot nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi. Tako razumevanje pojma propagande je bilo skladno z razumevanjem vojne kot nujnega sredstva za razreševanje družbenih konfliktov in porajanjem osvajalnih ali imperialističnih ideologij, ki so doživele svoj vrh s tezo nemškega nacionalizma o superiornosti nordijske rase in zahtevo po novi razdelitvi sveta. (prav tam)

Stopnjo demokratizacije družbe mnogi avtorji povezujejo z dejavniki kot so javnost-i, delovanje množičnih medijev, procesi politične socializacije in oblikovanje javnega mnenja. Vsi ti družbeni pojavi in procesi so tesno povezani s (politično) propagando, ki postane predmet znanstvenega preučevanja konec prve svetovne vojne, ko doživi svojo prvo ekspanzijo. Izhodišče raziskav ni več bojazen pred usodnimi posledicami propagandnega delovanja ali zahteva po čim bolj učinkovitih propagandnih trikih; raziskovalci so propagando preučevali kot sestavni del družbenih odnosov. (prav tam, 7- 8)

Teoretična spoznanja so se lahko udejanjila v praksi med drugo svetovno vojno, ko propaganda postane pomemben moment v strategiji vsake armade. Za 'moderno' propagando

---

⁶ Vlada Velike Britanije je med vojno z Nemčijo spoznala, da mora propaganda ljudi prepričati v upravičenost vojne ter prepričati prostovoljce za vstop v vojsko. V številnih govorih so politični in državni voditelji ter patriotske organizacije vsak dan ljudi spodbujali k obrambi domovine in na boj proti sovražniku. V propagandnih akcijah so sodelovali tudi številni književniki. Poseben pomen so imele tudi patriotske pesmi in vojni filmi. Lord Northcliffe je za propagando uporabil tudi angleško letalstvo. Dnevno so nad nemške jarke odvrkli do 10.000 letakov s pozivi za predajo. Britanska propaganda je veliko pripomogla k porazu Nemčije tako na bojnem kot na moralnem področju. (Vreg, 2000: 127-130)

⁷ Le v Sovjetski zvezi, po drugi svetovni vojni pa tudi v vseh drugih državah socialističnega tabora je razvoj pojma propaganda ohranil in še poglobil konotacijo miroljubnega ter vzgojnega delovanja. Obraten trend je bil in je še očitno na Zahodu, zlasti v ZDA, pogosto uveljavljen pa tudi v Jugoslaviji. (Splichal, 1975: 13)

je značilna tesna povezanost z ideologijo, njena povezanost s konceptom totalne vojne pa označuje posebno vrsto propagande, značilno za obdobje obeh svetovnih vojn, ko postane propaganda element vojaške strategije. (prav tam, 20)

Pojma propaganda in vojskovanje po eni strani, po drugi strani pa tudi propagandna dejavnost sama in (znanstveno) raziskovanje sta se še tesneje zblížala za časa hladne vojne: Lasswell je postavil propagando ob diplomatski aktivnosti in ekonomskih ukrepih za temeljni konstitutivni moment psihološke (politične) vojne, ki z angažiranjem oboroženih sil preraste v totalno vojno. (citirano po Noelle-Neumann in Schulz, prav tam, 20)

V 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja zasledimo zmanjšanje zanimanja za preučevanje propagande. V 90-ih letih interes za teorijo propagande zopet poraste, h čemer so pripomogli dogodki na Bližnjem vzhodu (Zalivska vojna) in konflikti na območju bivše Jugoslavije, kjer se je propaganda tudi množično uporabljala. (Malešič, 1997: 31)

Raziskovanje 'nove' propagande 20. stoletja je, kot pravi Splichal (prav tam, 9), rojeno v Združenih državah in je šele po drugi svetovni vojni dobilo domovinsko pravico tudi v Evropi in socialističnih deželah. »Pol stoletja dolga zahodna tradicija te discipline ni brez posledic za problemsko in vrednostno usmerjenost raziskovanja, zlasti ne zato, ker je bila raziskovanju propagande ves čas najbolj naklonjena vojska.« (prav tam) Raziskovalci novih značilnosti propagande so skušali le-te zaobseči s terminom 'propaganda novega stila' ter s tem definirati razliko med 'tradicionalno' in 'moderno' propagando. Medtem ko pojem 'krščanske propagande' 18. stoletja pomeni skupino posamičnih postopkov za širjenje idej posebne religije, pa obsega sodobni pojem propagande sistem posebnih družbenih procesov in odnosov na vseh področjih družbenega življenja in tako po kompleksnosti svojega predmeta daleč prekaša prvotni pojem propagande. (prav tam, 17-18)

3. JAVNO MNENJE IN OBLIKOVANJE POLITIKE

'Javno mnenje' je izraz oz. pojem, ki ga vsakodnevno srečujemo in v sodobnem svetu postaja 'predmet', ki se mu posveča vedno večja pozornost. 'Javno mnenje' pomeni javnost, ki lahko izvoljeni vladi zagotavlja legitimnost, lahko pa postaja tudi predmet manipulacije in poenostavljanja. Predstavila bom tudi pomen govornika oz. vodje ter vpliv le-tega na 'množice' oz. 'javno mnenje'. Pri oblikovanju odnosa med vlado in javnim mnenjem zasedajo pomembno mesto tudi množični mediji, ki imajo v tem procesu posebno funkcijo. Ker javnost, kot družben segment, pridobiva na pomembnosti, bom opisala tudi proces vključevanja javnosti v vojaške zadeve, saj je bila le-ta v preteklosti izključena iz procesa oblikovanja vojaških načrtov in strategij.

3.1. Vpliv prepričevalnega komuniciranja

'Privatizacijska hipoteza', o kateri govorita Kris in Leites (Almond, 1960: 226-227), govori o povprečnem državljanu, ki v sodobnem času postaja del političnega življenja in odločanja že samo z dejstvom, da ima možnost izbire, kar mu omogočajo volitve. To mu daje občutek prisotnosti v političnem življenju in možnost, da tudi sam prispeva k političnim odločitvam. Kompleksnost sodobnega političnega in ekonomskega odločanja ter profesionalizacija tega procesa pa je takšna, da posameznik, kot del množice, ne more niti razumeti, kaj šele vplivati na dogodke, ki vodijo in spremljajo njegovo življenje.

Družbena, predvsem pa politična 'nezmožnost' posameznika pride še bolj do izraza, ko le-ta postane del množice, kar je neizogibno in v bistvu podzavestno. Posameznik v množici 'deluje' drugače, lahko trdimo, da hipnotično. Webster in Phalen (1997: 7) menita, da se množica oblikuje, ko veliko število posameznikov izbere nekaj, kar privlači njihovo pozornost. Vreg (2000: 35) pravi, da je javnost »socialna kategorija, ki zajema 'atomizirane' ljudi, med katerimi ni komuniciranja in odnosov«. Množica je torej heterogena zbirka posameznikov, ki so drug od drugega ločeni in ravnajo avtonomno.

Le Bon je znan teoretik psihologije množic. Poda nam temeljito predstavitev množice kot družbene enote in določi njene značilnosti. Malešič (1997: 42-43) po omenjenem avtorju povzema značilnosti množice, ki je lahkoverna, netolerantna, avtoritarna in konzervativna. Ima 'nagonsko' potrebo biti vodena in podrejena. Vodja izkorišča njeno lahkovernost in netolerantnost. Tako nastaja ugodno ozračje za ponotranjenje in sprejetje določenih načinov obnašanja množice, ki jo vodja lahko dosega že samo s ponavljanjem določenih trditev in sloganov. Po teoriji Le Bona vloga voditelja temelji na človeški kritični nezmožnosti ocenjevanja svojega voditelja.

Prepričevanje⁸ ljudi je bilo sredstvo za upravljanje ljudstva v vseh družbah, od primitivne do sodobne. Ljudje so verjeli, in verjamejo, v magično moč besede. Že Aristotel (Vreg, 2000: 66) je v svoji veščini retorike ugotavljal, da mora retorik neprestano izmenjevati

---

⁸ Potrebno je poudariti razliko med propagando in prepričevanjem. Medtem ko gre pri propagandi za enosmeren proces komuniciranja in željo propagandista po nadzoru toka informacij ter upravljanja javnega mnenja in manipulaciji vedenjskih vzorcev, prepričevanje predstavlja bolj nevtralnno dejavnost. Pri prepričevanju je poudarek na prostovoljnosti ter interakciji, namen komuniciranja je vpliv. Prepričevalec želi, da pride do spremembe pri zaznavi prepričevanca, v ta namen deli ideje in razlaga.

Na tem mestu lahko opozorim tudi na razmerje med komuniciranjem in propagando. Komuniciranje lahko definiramo kot konvergenten proces, v katerem pošiljatelj in prejemnik ustvarjata in razširjata informacije; to pomeni, da gre za obojestransko izmenjavo. Bistvena razlika med propagando in komuniciranjem je ta, da je namen propagande več kot samo razumevanje sporočila; pri propagandi je pomembno celostno dožemanje propagandistovega namena in interesa. (Malešič, 1997: 37)

misli tudi s preprosto, naučeno množico, ki razmišlja in sklepa po svoje⁹. Galci so verjeli, da telesna moč v primerjavi z močjo besede ne predstavlja ničesar. Tudi Aristotel (prav tam, 90) je trdil, da je primarni cilj komuniciranja prepričevanje in da je učenje govorništva le iskanje vseh dosegljivih sredstev prepričevanja.

Komunikacijsko sporočilo izraža intencionalnost govorca – vsako komunikativno delovanje izvira iz določenega interesa, vsako sporočilo ima intencionalno in teleološko naravo, kajti govorec želi pri sogovorniku izzvati določeno reakcijo sporočila. Zato mora skrbno izbrati vsebino in jezik sporočila. Govorec mora govoriti o vsebinah in z jezikovnimi izrazi, ki so v veljavi v njegovem kulturnem in družbenem sistemu in skladni z njegovim vrednostnim sistemom. Politično komuniciranje obsega verbalne in neverbalne oblike sporočil. Govorica obraza, kretnje rok in gibi so spremljajoče izrazno sredstvo govorca.¹⁰ (prav tam, 55)

Govor ne sme biti predavanje, nadaljuje Vreg (prav tam), ne sme podajati novega znanja, ker ljudje tega niso pripravljeni poslušati. Govornik se mora izražati razumljivo; stavke mora oblikovati tako, da bodo glede na slovnične norme razumljivi tudi prejemniku. Govor mora biti vsebinski, prepričljiv, poln navdihov. Skladen mora biti z osebnostjo in značajem politike, le tako lahko legitimno uveljavlja svoje trditve oz. svojo politiko. Pomemben je tudi družbeni kontekst, v katerem politiki izvajajo svoje govore.

Govornik mora biti osebnost. Imeti mora vsaj pridih karizme voditelja, kot jo imajo veliki govorniki. Vreg (prav tam, 118) opozarja na govornike, ki skušajo občinstvo pritegniti z afektivnim diskurzom, kar jim uspeva, če se publika z njegovo tezo strinja. Z ritmičnim, jasnim in močnim glasom, z izbiranjem udarnih izrazov, z navezovanjem na patetična mesta in stereotipe, z enostavnimi in sugestivnimi primeri, ki se zdijo logični, lahko govornik učinkuje na množico. Na televiziji je pomemben imidž govornika. Imeti mora umirjen,

---

⁹ V zgodovini retorike poznamo govore, ki so odločilno vplivali na razvoj političnega sistema. Po mnenju Vrega (2000: 66) so »veliki govori kot velike bitke«.

¹⁰ Simboli, ki jih lahko govorec uporablja pri predstavljanju:

- Vizualni simboli moči; govornik stoji pod zastavo ali/in pred določenimi ikonami ter tako simbolizira državo. Ta povezava zbuja čustveno asociacijo, patriotizem.
- Uporaba jezika je povezana z avtoriteto, močjo, oblastjo. Jezik državnega, političnega voditelja simbolizira domovino, državo, očeta naroda. Verbalna simbolizacija ustvarja občutek moči. Propagandist manipulira z oblastniškimi simboli, izogibati pa se mora simbolom, ki se nanašajo na državni sistem.

samozavesten nastop, prijazen nasmeh, sprejemljive kretnje in privlačno mimiko. To politično komuniciranje je značilno za ameriško demokracijo in opozarja, da politik izvira iz ljudstva in izpolnjuje voljo ljudstva¹¹. (prav tam)

3.2. Množični mediji – instrument posredništva

Ko se tiskana beseda osvobodi cenzure¹² države in cerkve, se začne oblikovati koncept javnega mnenja. Javno mnenje se preoblikuje v politično silo, ki lahko konkurira parlamentu in drugim centrom oblasti, pravi Vreg (2000: 209). Prodor časopisov na tržišče se je pojavil z izumom tiska v zgodnjem 18. stoletju. Napredek v proizvodnji tiska je bil vsekakor povezan z vedno večjo potrebo po zbiranju in razširjanju informacij. Razvoj komunikacijskih tehnik je bil podkrepjen še z rastjo železniškega prometa, kasneje pa z uvedbo bencinskega motorja, kar je omogočilo distribucijo tiskanih medijev. Pomembna je tudi koncentracija delavcev v mestih, kar je povzročilo veliko družbeno spremembo in posledično industrijsko revolucijo. V razvitejših zahodnih industrijskih državah pa se začne uveljavljati splošno šolstvo. Povezava izobražene množice s sredstvi za izobraževanje le-te, je kmalu pokazala svoj vpliv v politični sferi. Ustvarjeno je bilo novo množično občinstvo in začela se je bitka vplivanja na javnost skozi tiskane medije. Obrambne zadeve so bile sprva izločene, saj se mediji niso oddaljevali od pogledov oblasti glede teh vprašanj. (Young in Jeser, 1997: 20-21)

Množični mediji so se pojavili v 19. stoletju v ozki povezavi s pojavom manufakture. Kombinacija proizvajalčeve želje po dosegu množičnega trga in tehničnih sredstev, ki so to omogočila, je doprinesla k porastu pomena množičnih medijev. Ideja množičnega občinstva pa se začne uveljavljati ob pojavu industrijske revolucije. Urbanizacija, množična proizvodnja, razširitev javnega šolstva, porast srednjega razreda; vse to je »pripeljalo množično občinstvo v realnost« (Webster in Phalen, 1997: 2-3). Nagel razvoj komunikacij po obeh svetovnih vojnah, ki je omogočil veliko zmanjšanje časovno-prostorskih razlik in vse

-
- Propaganda je povezana s čustveno rabo jezika. V nacionalnih stiskah ali ob vojaški ogroženosti učinkovito uporabljajo čustvena gesla, da bi okrepili patriotizem in pripravljenost za obrambo. (Vreg, 2000: 163-164)

¹¹ Znano je, da je v ameriški volilni kampanji, v dialogu med predsedniškima kandidatoma Kennedyjem in Nixonom prav mladosten videz prvega, njegov sugestivni nastop pred kamerami prinesel odločujoč odstotek volilnih glasov. Clinton, človek velike energije, karizme, osvajajoče sproščenosti in prijaznega nasmeha, je govoril z jezikom afektivnega diskurza. (Vreg, 2000: 67)

¹² Cenzura je starejša od samega tiska. V Evropi so jo poznali že v 11. stoletju. Pred pojavom tiskanih medijev je bilo javno mnenje podvrženo zahtevam države in nazorom cerkve. S pojavom tiska in časopisov pa se situacija bistveno spremeni. (Vreg, 2000: 209)

intenzivnejši pretok dobrin, ljudi, idej ter razvoj televizije kot medija, je dal propagandi nove politične razsežnosti¹³.

Uniformnost politike, meni Chomsky (1984: 138), reflektira v ideoloških institucijah, h katerim spadajo tudi množičnih medijih, ki so v sodobni družbi postali glavni posredniki javnega mnenja. Mediji kot institucija so postali pomembna, če ne največja, kapitalistična pridobitev in iz te pozicije le redko izzivajo uradno doktrino. Kljub temu pa naj bi bila imanentna funkcija medijev¹⁴ javni nadzor nad vso dejavnostjo v družbi. »Množični mediji so tista 'javna sfera', ki omogoča, da družbeni problemi in konflikti postanejo javni, vlade, parlamenti, institucije ter kapital pa transparentni.« (Vreg, 2000: 220) V tem procesu imajo torej ambivalentno vlogo; odsevajo in branijo 'voljo' javnosti, hkrati pa ohranjajo dobre odnose z vlado in njenimi institucijami, ki predstavljajo vir najpomembnejših informacij.

Lippmann (Herman in Chomsky, 1994: 1-2) pravi, da mediji služijo kot sistem za posredovanje sporočil in simbolov splošni javnosti. Njihova funkcija je zabavati, informirati ter dopolniti posameznika z vrednotami, prepričanji in normami obnašanja, kar bo pripomoglo k posameznikovi integraciji v institucionalne strukture širše družbe. Tako tudi najbolj očitna funkcija medijev – zabavati in informirati – ni le enoznačna, v sebi nosi kompleksnejše implikacije.

3.3. Vzpostavljanje odnosa med vlado in javnim mnenjem

Vlada za svoj obstoj potrebuje svoje ljudstvo, zato se vseskozi na tak ali drugačen način poteguje za naklonjenost javnega mnenja. V sodobnosti je pojem 'podpora javnega mnenja' izrednega pomena, saj je eden izmed kriterijev demokratičnosti sodobne države ter kazalnik legitimnosti od ljudstva izvoljene oblasti. Kljub predpostavki demokratičnosti in svobodnega odločanja, kar naj bi predstavljale volitve, pa je proces vplivanja bolj ali manj enosmeren. Na tej ravni se začne oblikovati in stopati v ospredje propagandna manipulacija, ki lahko seveda variira v svojih oblikah in intenzivnosti.

---

¹³ Splichal (1975: 15) povzema ugotovitev Schilerja, ki razpravlja o 'elektronski invaziji', katere pomen lahko z vidika razumevanja sodobne propagande določimo predvsem z spoznanjem, »da svobodni tok informacij – podobno kot nekoč svobodno trgovanje – krepi močnega in utaplja šibkega«, za kar imamo danes že dovolj konkretnih dokazov.

¹⁴ Množični mediji imajo tudi druge naloge, lahko, na primer, ustvarijo podobo vira informacij. Viri, ki jih ima občinstvo za verodostojne, resnicoljubne in ugledne, olajšujejo prepričevanje, medtem ko viri, ki zbujajo negativne predstave, ovirajo prepričevanje. Množični mediji imajo moč dodeljevanja ugleda, veljave in statusa osebam in institucijam. (Vreg, 2000: 163)

Malešič (1997: 45) opozarja na pomembnost poznavanja politične kulture javnosti¹⁵, na katero želi vplivati propagandist, v našem primeru vlada. Le-ta sproži komunikacijski tok, da bi z obveščanjem oz. prepričevanjem dosegla ali vzdrževala konsenz. Politično komuniciranje ima interes vpliva na javno mnenje. Le-to pa lahko sproži povratni tok (feedback) mnenj, ki gre proti središčem oblasti. Kadar kritični odzivi prevladujejo nad ugodnimi, mora vlada spremeniti ali prilagoditi začetno akcijo, pravi Vreg (2000: 75).

Uspešna propaganda, kot pravi Vreg (prav tam, 110), predpostavlja jasne cilje in akcije nacionalne politike. Nacionalna politika izhaja iz mednarodne politične situacije, pa tudi iz notranje politike države, ki jo izvaja. Zunanja politika temelji na procesih odločanja v notranji politiki, pomeni pa delovanje države v globalni sferi. Za to potrebuje različne vire: gospodarske in vojaške zmogljivosti, politično in strateško podporo ter sodelovanje in koordinacijo z drugimi državami.

Če v globalni sferi upoštevamo moč velesil oz. dominantne sile, lahko vidimo, da njihova zunanja politika temelji na zamisli stalnega poskusa vplivanja ali nadziranja drugih držav, da doseže ravnanje, ki je za njihovo državo koristno. Voditelji države, ministri in administracije ter vladajoče stranke imajo interes, da ohranijo ali izboljšajo svoj politični položaj in moč, svoje imetje in gospodarski položaj, da okrepijo svoje ideološke vrednote, prepričanja in ideale. Zato iščejo podporo in odobravanje javnega mnenja.

Temu procesu sledi izoblikovanje komunikacijske strategije. Komunikacijska politika pomeni sprejemanje odločitev o tem, kaj s komunikacijo želimo doseči. Odvisna je od nacionalne politike in njenih ciljev ter tudi ocenitve drugih dejavnikov v komunikacijskem procesu: mediji in tehnike, ki jih lahko uporabimo, značilnosti občinstva in razmere, v katerih je sporočilo sprejeto. Ko je komunikacijska politika določena, jo strokovnjaki spremenijo v akcijo: oblikujejo radijske oddaje, sestavljajo diplomatske note, upoštevajo tudi medije in medijske tehnike ter reakcije nasprotnika. (prav tam, 111) Pri tem pa predstavljajo kredibilnost, centraliziran nadzor ter vodstvo pomembne elemente učinkovitosti propagande. Malešič (1997: 38) navaja ugotovitve raziskovalca Hundhausena, ki ugotavlja, da so propagandne aktivnosti organizirane, koordinirane ter nadzorovane tako na taktični kot tudi na strateški ravni.

---

¹⁵ Poznavanje kulture in družbeno-političnih odnosov znotraj same države, kakor tudi tiste, kateri je določen vpliv namenjen, je odločilnega pomena. Vreg (2000: 113) je mnenja, da nacionalne politike neke države, pogojev komuniciranja ter komunikacijskega vedenja ne moremo razumeti, če ne poznamo zgodovinskih procesov, ki so jih oblikovali. Spoznati moramo kulturo države, njene nacionalne značilnosti in identiteto ciljne publike.

Tako pridemo do izraza 'mednarodna propaganda', ki po mnenju Vrega (prav tam, 109-110) pomeni komuniciranje nacionalnih držav, z namenom vpliva na politično relevantno vedenje ljudi drugih narodov in držav. Mednarodna propaganda je sumarni izraz, ki vključuje mnoge dejavnosti, katere poznamo kot politično vojskovanje, protipropagando, črno propagando, psihološko vojno¹⁶. Propaganda seveda ni nadomestilo za oboroženo silo ali druga sredstva moči, temveč jih dopolnjuje, z njimi je v komplementarnem odnosu. (prav tam, 109-110)

Demokratski postulat¹⁷ sicer govori o svobodni izbiri posameznika ter o enakopravnosti ljudi v sodobni državi, kritične študije pa govorijo o krizi javnega mnenja, predvsem v demokratičnih državah. Politični centri moči, množični mediji in propagandne agencije oblikujejo javno mnenje in z njim manipulirajo, »medtem ko si javno mnenje kot glas ljudskih množic s težavo utira pot v javnost.« (Chomsky, 1984: 87) Vlada lahko vsak trenutek manipulira dostop do informacij z vzpostavljanjem kontrole in prepovedjo dostopa do informacij, predvsem na področjih kot so obramba in zunanje zadeve. Grožnja demokraciji tako nastane že samo zaradi dejstva, da lahko vsaka avtoriteta sprejme vladno pravico zadrževanja skrivnosti na omenjenih področjih (Young in Jeser, 1997: 11).

3.4. Vključevanje javnosti v vojaške zadeve

Vojska ima s svojimi organizacijami v družbi poseben strateški položaj. Spada med najbolj pomembne državno-politične subjekte. Kot državno-obrambna organizacija uveljavlja in zagovarja nacionalno-obrambne interese nasproti interesom drugih skupin. Na razpolago ima številne državne mehanizme vpliva in lastne predstavnike ter lobiste v vladi, parlamentu, političnih strankah, gospodarstvu in drugih organizacijah. Ima tudi številne medijske strokovnjake, ki so izvedenci za vsiljevanje vojaških proračunov.

---

¹⁶ Mednarodno obveščanje, propaganda in psihološka vojna sestavljajo področje, na katerem je zaposlenih na tisoče visoko usposobljenih strokovnjakov. Mednarodno komuniciranje in propaganda sta včasih lahko pomožno sredstvo politike. Uporabljajo ju v zvezi z odločitvami ali akcijami, ki jih izvajajo v diplomaciji, gospodarstvu ali vojski. (Vreg, 2000:110)

¹⁷ Skoraj vse teorije, pa tudi raziskave, so temeljile na domnevi, da javno mnenje dejansko igra veliko vlogo v političnem procesu odločanja in vladanja. Tako si je demokratično človeštvo ustvarilo podobo o javnem mnenju kot o mogočni sili, ki pritiska na vlade in uveljavlja ljudsko voljo. (Vreg, 2000: 87)

Še pred prihodom množičnih medijev je bila resnica razumljena kot prva žrtev vojne, pravita Young in Jeser (1997: 21-22). Oblast oz. vojaški voditelji so manipulirali z javnim mnenjem na račun vojaških ciljev. Ta prioriteta pa je bila omajana s prodorom modernih tiskanih medijev. Prisotnost novinarjev na bojišču je prinesla velike spremembe¹⁸. Moč medijev pri pridobivanju in razširjanju neodvisnih informacij je pomenila omajano moč vlade pri nadziranju javnega mnenja v času vojne. Dejstvo, da lahko mediji predstavljajo vidike, ki ne predstavljajo samo vojaških ciljev in interesov, je bilo v nasprotju z interesi države. Kot rezultat se pojavi cenzura¹⁹ ali vsaj omejevanje dostopa do informacij. Država je te posege zagovarjala s sklicevanjem na operativno varnost oz. nacionalno varnost, kar je značilnost vseh zahodnih demokracij²⁰. (prav tam)

Prva in druga svetovna vojna sta pokazali odstopanje od tega trenda, saj je bila to vojna preživetja. Javnost ni imela druge izbire kot pa sodelovati in podpirati državo in svojo vojaško organizacijo pri izbiri odločitev. Uporaba komunikacijske tehnologije v tem obdobju je ostala bolj ali manj na relativno primitivni stopnji zaradi omejitev v velikosti in dosegu. Situacija se je spremenila s pojavom dveh dejavnikov, ki sta vplivala na nadaljnji razvoj; uvedba množične, popularne televizije kot globalnega medija ter tehnološka revolucija v prenosu informacij. (prav tam)

Konec druge svetovne vojne tako zaznamuje obdobje oblikovanja razmerja med mediji in vojsko, ki je bilo odvisno od razvojnih sil komunikacijske tehnologije, katera je naposled omogočila bolj dosledno in kritično poročanje o dogodkih na bojišču. Poleg tega pa se razvije tudi omejevanje dostopa in svobode tiska s strani vlade in vojaških voditeljev.

Korejska vojna je pomenila prelom med 'starim' in novim načinom bojevanja. Prvič se je zgodilo, da je imela javnost zahodnih demokracij priložnost podpreti ali nasprotovati odločitvam vlade in njihovim vojaškim ciljem. To niso bile več vojne preživetja, patriotizem

---

¹⁸ V 19. stoletju se pojavi neodvisen novinar, ki motivirano išče problematične točke po svetu. Od Krimske vojne dalje predstavlja ta pojav grožnjo vojaškemu in političnemu vodstvu, saj je bila vojska prvič odprta natančnemu pregledu, politiki pa so se zavedali možnosti nasprotno oz. sovražno razpoložene javnosti, kateri je vse to odprlo možnost politične izbire. (Young in Jeser, 1997: 42)

¹⁹ Vojaška cenzura je bila formalizirana šele v poznem 19. stoletju. Prvi profesionalni vojaški poročevalec je bil Robinson, ki je delal za Napoleona in je pokrival njegovo kampanjo vzdolž Elbe leta 1807. (Young in Jeser, 1997: 21-22)

²⁰ S stališča vlade so prepovedi na račun operativne varnosti in zavarovanja novinarja povsem upravičene. Če demokratično izvojenata vlada določi svoje oborožene sile, lahko le-te zagotavljajo varnost na način, ki ga določijo skupaj z vlado. Prav tako lahko vojska sama najbolje določi stopnjo nevarnosti, ki ogroža posameznika oz. novinarja na terenu. Operativne zahteve vojske imajo prioriteto. (Young in Jeser, 1997: 287-288)

ni bil več v ospredju, pokazale so se prednosti nove komunikacijske tehnologije. (prav tam, 42-47)

Dejavniki, kot so globalni doseg in hitrost novih medijev ter komunikacijske tehnologije, kot tudi sposobnost teh tehnologij pri oblikovanju nacionalnega in mednarodnega javnega mnenja, so pripomogli k temu, da so mediji postali najpomembnejše sredstvo pri izvajanju omejenih konfliktov in mirovnih operacij. Razvoj medijev sovpada tudi s pojavom vedno bolj izobražene in informirane javnosti. Izziv medijem tako predstavlja nov pristop do oboroženega konflikta, saj javnemu mnenju daje drugačne prioritete. Liberalnega državljana je potrebno prepričati v podporo vladi in vojski, da bo podprl določen omejen konflikt, ki se odvija daleč od njegove matične domovine in ne predstavlja neposredne grožnje njegovemu preživetju. Po drugi strani pa je v interesu vojske zadovoljitev javnosti, saj ji le-ta lahko zagotovi legitimnost. Če pa je tok informacij pod učinkovitim nadzorom, lahko vojska in vlada bolje predstavi svojo verzijo uspešno vodene vojne. Strah pred nezadovoljno javnostjo je spodbudil zahodne liberalne demokratične vlade in njihove vojaške sile, da razvijejo sistem vodenja in nadzora medijev. (prav tam, 271-273)

4. POLITIKA IN MEDIJI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

Združene države Amerike (ZDA) so, glede na svoj obstoj in v primerjavi z ostalimi svetovnimi državami, mlada država. Njena ustanovitev sega v leto 1783. Kljub temu pa so ZDA postale in ostajajo dominantna svetovna velesila s svojevrstnimi ideali, vrednotami, politiko in držo. Morgentau (Chomsky, 1984: 147) pravi, da je to, kar daje Ameriki edinstven značaj med narodi ustvarjenje družbe, ki je tudi danes radikalno drugačna od drugih družb modernega sveta. »Amerika je postala Rim in Atene Zahodnega sveta...« (prav tam, 148).

Odprl se je nov, velik trg. Pojav 'novega sveta' pa je s sabo prinesel dve veliki demografski katastrofi, pravi Chomsky (1993: 4-5): »Genocid nad avtohtonim prebivalstvom Zahodne hemisfere ter izčrpanje Afrike v demografskem smislu.«

Kaj daje ZDA moč in zalet pri oblikovanju svojega gospodarstva? Kakšna je njihova politika? Kako jim uspeva vzdrževati vodilno pozicijo v svetu? Odgovore na ta vprašanja bom iskala v sledečem poglavju. Parenti (Snow, 1998:11) je mnenja, da ameriška globalna kapitalistična hegemonija vzdrži zaradi globalnega vojaškega aparata, saj je ameriški vojaški proračun vsaj 5x večji kot proračun drugih držav, in 'kulturnega imperializma' v smislu sistematične penetracije ter dominacije nad komunikacijskimi in informacijskimi sistemi drugih narodov.

4.1. Ameriški 'karakter'

V nadaljevanju predstavljam razmišljanja in ugotovitve teoretikov, ki razpravljajo o pojavu ZDA kot naroda in o značilnostih prebivalstva kot posledici iskanja njihovega mesta v svetu. Ugotovitve bom navedla predvsem zaradi njihove zanimivosti, saj obstajajo omejitve glede zaupanja tem teorijam. Izvor materiala je spekulativen, temu primerna je tudi metodologija. Kritična opredelitev glede sledečih ugotovitev izvira iz samokritike avtorjev, ki je posledica, sicer podrobne, empirične raziskave, interpretacije rezultatov in razvijanja teoretične sofistikacije.

Francoski aristokrat in zgodovinar de Tocqueville (Almond, 1960: 30-32) je v 30-ih letih 19. stoletja opazoval ameriško politično vedenje. Odkritje Amerike kot kontinenta leta 1492 pomeni zanj velik politični preizkus tistega časa. Prebivalcem je pripisal nemirnost in nezadovoljstvo kot ključni značilnosti njihovega 'karakterja' ter ju povezal z dvema vzorcema vedenja. Prvi je polaganje posebne pozornosti na svetovne in zasebne vrednote, na račun tega pa sledi pomanjkanje duhovnih vrednot in vrednot javnega interesa. Drugi je izredna tekmovalnost. Avtor prav tako opozarja na moralni dualizem; na eni strani se pojavlja skrb za privatno in materialno bogastvo, na drugi pa verski entuziazem. Takšna drža lahko, po njegovem mnenju, predstavlja grožnjo na področju zunanje politike.

Ruski politični teoretik Ostrogorski (prav tam, 37) svojo tezo razvije na podlagi opazovanj de Tocquevilla. Poudarek je še vedno na materializmu, praktičnosti in optimizmu, temu pa doda ugotovitev, da je produktivnost in rodovitnost zemlje ter dostop do naravnih virov izoblikovala vzorec materialne improvizacije. Zaradi dejstva, da se jim mudi obogateti, se zmanjša občutek za dolgoročne posledice svojih dejanj.

Sodobni teoretiki vedenjskih značilnosti Američanov so bolj ali manj ponavljali ugotovitve preteklih, vendar se izoblikujejo tudi bolj strokovna antropološka in psihološka opazovanja, ki v ospredje postavijo razmerje med kulturo in osebnostjo. Med novejšje opazovalce sodi francoski konzervativec Romier (prav tam, 38-39), katerega Amerika privlači kot velika sila z vso svojo energijo množične kulture in materializma. Ameriška kultura je primerjavi z ostalimi narodi mlada v, zato Američanom pripisuje velik elan in hitrost razvoja. Ugotavlja, da so usmerjeni v akcijo, ne pa toliko v refleksijo, namesto dvoma cenijo praktično učinkovitost. Ujeti so v sistemu, ki poudarja tekmovalnost, le-ta pa označuje učinkovitost in uspeh kot najvišji vrednoti. Ameriškemu 'množičnemu' trgu očita izgubo občutka za estetiko in intelektualno lepoto. Pripisuje jim tudi nestabilnost političnega mnenja.

Antropologinja Mead (prav tam, 41-43) ugotavlja, da gre pri tej populaciji za poseben odnos do avtoritete, ki pa ga pripisuje imigrantskemu izvoru večine Američanov. Posameznik zavrača kulturni vzorec svojih staršev zaradi želje oz. zahteve 'nove' družbe. To lahko vpliva na tradicijo in spodbijanje avtoritete, po drugi strani pa proizvaja močne konformistične tendence. Standard dosežka lahko na tak način izgubi svojo notranjo trdnost. Posameznik je vseskozi v procesu prebijanja in premagovanja preteklosti ter prilagajanja novim normam in trendom. Je anti-tradicionalist in konformist obenem. Optimizem glede reševanja problemov in spoprijemanja s svetom na vseh področjih temelji na improvizaciji in odklanjanju bolj kompleksnega načrtovanja. Omenim naj ugotovitev Horney (prav tam, 42) glede tekmovalnosti, katera, po njenem mnenju, posameznika postavlja v sovražen položaj do vseh drugih, s katerimi stopa v družbena razmerja, saj se mora zaradi tega neprestano dokazovati, preseči druge.

4.2. Politična drža

Polk (1997: 1-2) govori o strahovih človeka pred 'tujci', ki so mešanica racionalnih in iracionalnih impulzov. Ti strahovi niso usmerjeni le na identificirane sovražnike, temveč proti vsem tujim bitjem. Da bi presegli izziv, ki ga pred nas postavlja soočanje s t.i. strahom, so že naši predniki iskali najustreznejše možnosti; od izolacionizma do kolonializma, od trga do imperializma, od diplomacije do špijonaže, od svobode do sužnjelastništva. Rezultat naj bi bil prilagoditev med ljudmi, ki živijo blizu²¹.

---

²¹ Omenjeni avtor (Polk, 1997: 5) želi poudariti na pomanjkanje poznavanja drugih kultur, predvsem s strani Evrope in ZDA. Nezmožnost zaznavanja kultur drugih oz. 'kulturna aroganca', kakor jo poimenuje Almond (1960: 65).

Ne glede na obliko vladavine, pa mora vsaka država delovati v skladu s svojim nacionalnim interesom. Le-tega pa mora definirati v okviru določenega ravnotežja moči. Parenti (Snow, 1998: 9) ugotavlja, da je že vrsto generacij prvotna naloga ameriške zunanje politike zagotavljanje dostopnosti do naravnih virov, trga, delovne sile in kapitala. Wilson (prav tam) je leta 1907 dejal:

Ker trg ignorira nacionalne meje in proizvajalci vztrajajo na svetu kot trgu, mu mora država pri tem pomagati ... Vrata naroda, ki so mu zaprta, je treba odpreti. Koncesije kapitalistov je potrebno zavarovati s strani državnih ministrstev, tudi na račun suverenosti določenega naroda.

Neuspeh zaveznic pri zagotavljanju varnosti med in po prvi svetovni vojni je pospešil politiko izolacionizma ZDA do evropskih držav, čeprav so bile le-te v velikem gospodarskem razvoju. Tako je v zunanji politiki ZDA pred drugo svetovno vojno prevladoval močan cinizem do ostalih držav, netolerantnost do drugih ljudi in kultur ter pesimizem do idealističnega internacionalizma. (Almond, 1960: 66-68)

Oblikovalci politike in strateški načrtovalci v ZDA so se po drugi svetovni vojni, ko je prevladovalo vsesplošno prepričanje, da naslednja vojna čaka daleč v prihodnosti, zavedali svojega položaja in so to uporabili za konstituiranje globalnega reda na ekonomsko-vojaškem področju, da bi ubranili svoje interese. To je pomenilo predvsem nov red na principu liberalnega internacionalizma in pripravljenost pomagati anti-kolonialnim silam, pri tem pa ohraniti kolonialne ekonomske interese. Na Srednjem Vzhodu so želeli uresničiti načrt nevmešavanja drugih držav, razen njih samih, predvsem pa Velike Britanije. (Chomsky, 1993: 40-41) Splošen političen sporazum je temeljil na uporabi komunistični ekspanziji z ekonomskimi, diplomatskimi, propagandnimi in po potrebi tudi vojaškimi sredstvi ter na gradnji mirnega in zakonitega mednarodnega reda, pri čemer bi bili ameriški materialni in varnostni interesi seveda zaščiteni. Sporazum republikancev in demokratov, kot tudi delavcev in kapitalistov, je govoril o individualni svobodi in množičnem bogastvu, predvsem o materialnem. (Almond, 1960: 159)

ZDA začnejo med hladno vojno iskati pozitivne strani v zavezništvu. Hladna vojna je na začetku prinesla obdobje optimizma v reševanju vprašanja svetovnega miru. Stopnja ogroženosti se v poznih 50-ih letih 20. stoletja močno dvigne. Optimizem glede reševanja vprašanja svetovnega miru se prelevi v pesimizem, zaupanje v prihodnost pa zamenja strah. (prav tam, 87)

Po padcu Sovjetske zveze postane humanitarna intervencija²² najznačilnejša oblika vmešavanja v 'tuje zadeve'. Chomsky (1984: 147) navaja izjavo Schlesingerja, da je v ameriški zunanji politiki človekove pravice, vsaj navidezno, zamenjalo poudarjanje samoodločbe narodov kot osrednje vrednote. Dogma državne religije v ZDA je sledenje idealom, te je postavil že Wilson v svojih znamenitih trinajstih točkah. To je, po drugi strani, tudi prispevek k učinkovitosti političnega sistema, ki zagovarja, predvsem pa uporablja intervencijo kot način 'pomoči' državam, ki so, po njihovem mnenju, le-te potrebne²³.

Tudi vojaško-politična organizacija Nato, se po hladni vojni usmeri v vzpostavljanje t.i. 'novega vojaškega humanizma' (Chomsky, 1999: 4). Padcu komunizma je sledilo preusmerjanje pozornosti na nerazvite države tretjega sveta. 'Nov humanizem' je najbolje izražen v Clintonovi doktrini²⁴, ki jo je izrazil svetovalec za nacionalno varnost Lake (prav tam: 14): »Med hladno vojno smo odvrčali globalno grožnjo tržni demokraciji, zdaj pa se lahko posvetimo zmagi demokracije in prostega (odprtega) trga.«

4.3. Javnost, množični mediji in propaganda

Liberalna teorija počiva na argumentih klasičnih demokratičnih teoretikov, kot so Rousseau, Hume in Mill, ki so verjeli, da je svoboda govora bistvena za informativno oz. intelektualno debato. Javnost ne more oblikovati sodb ali učinkovito sodelovati v demokratičnem procesu, če nima informacij. Ta argument je pridobil na teži s pojavom modernih medijev in s potrebo po informirani javnosti. Te pravice so v demokraciji zagotovljene kot del ustave ali konvencije. Svoboda govora in tiska sta absolutni pravici, vendar le v parlamentarnem okolju, v 'realnosti' pa obstajajo pritiski med tiskom, birokrati in politiki, ugotavljata Young in Jeser (1997: 10). Demokracija ni razvila primerne

---

²² *Intervencija* je pojem, ki se po drugi svetovni vojni postavi v ospredje političnega in vojaškega svetovnega dogajanja v mednarodnem pravu. Ta norma zadeva tako red kot pravico. Suverenost držav in neintervencija sta principa, ki zagotavljata red v anarhičnem svetovnem sistemu. Suverenost držav članic je zaščiten v Listini Združenih Narodov (Listina ZN). Člen 2:7 pravi, da ZN ne morejo in ne smejo intervenirati v zadeve, ki so zunaj njihove pristojnosti. (Nye, 1997: 133, 140)

²³ Npr. zaščita ameriške intervencije za podporo samoodločbe in neodvisnosti v Indokini, Guatemali, Dominikanski republiki ipd.

²⁴ Clintonova doktrina temelji na prepričanju, da je notranja moč ZDA povezana z njihovim ekonomskim in vojaškim vodstvom v svetu. Leta 1997 so bili postavljeni novi cilji v ameriški nacionalno-varnostni strategiji: zagotavljanje varnosti z učinkovito diplomacijo in vojaško silo, ki se je pripravljena bojevati in zmagovati, pospeševanje ekonomske prosperitete ter promocija demokracije po svetu. (Snow, 1998: 39)

izobraževanja za javnost, pravita Jackall in Vidich (1995: 74), spodbuja le tako znanje, ki bi koristilo že ustaljenim in uveljavljenim obrazcem in ne bi pripeljalo do odstopanj.

Sodobni državno-liberalni in tržni model množičnih medijev temelji na predpostavki, da si mediji podrejajo socio-ekonomsko elito, dominantne politične sile in vladajočo strukturo, saj je teorija o odgovornosti družbe do medijev nastala kot reakcija na teorijo o popolni svobodi tiska ter uveljavljanju svobodnega trga. Izkazalo pa se je, da izvajanje svobode ni izpolnilo vizije o svobodnem tisku, temveč je moč politične in ekonomske elite celo narasla. Pojavile so se koncentracije medijskega kapitala, ki je sčasoma prerasel v kapital transnacionalk. (prav tam, 74)

Dimenzijo dominantnega in pluralističnega modela družbe ter njenega posledičnega odnosa do medijev, je najbolj dosledno razvil McQuail (Splichal, 1990: 10-11). Svoje alternativne modele medijev je definiral:

- V dominantnem modelu so mediji sredstvo v rokah vladajočega razreda in sredstvo, ki služi institucijam vladajočega razreda. Mediji so uniformirani ter v lasti in pod nadzorom manjše skupine ljudi, ki ima moč. Produkcija novic je standardizirana, rutinizirana in kontrolirana; vsebina informacij je selekcionirana in koherentna, predpisana 'od zgoraj'. Občinstvo je odvisno in pasivno ter prisiljeno sprejeti dominantno kulturo in selekcijo informacij. Funkcija medijev je ohranitev ter okrepitev že obstoječega družbenega reda.
- Pluralistični model je s svojo diverznostjo in napovednostjo možen samo v odprti družbi, ki ji dominira poenotena elita in se lahko razvije le v družbi, ki je odprta za spremembe ter podvržena demokratičnemu nadzoru, v katerem obstajajo tekmovalni politični, družbeni in kulturni interesi ter skupine. Množični mediji so razpršeni in neodvisni drug od drugega; produkcija novic je kreativna, svobodna in izvirna, vsebnost raznolika, tako da predstavlja različne poglede in se odziva na zahteve občinstva.

Dominanten model je značilen za komercialen model medijev v množični družbi, ki je podvržena vladajoči eliti, kot tudi za socializem. Pluralističen model ima svoje korenine v idejah liberalne demokracije, ki skuša zadovoljiti spreminjajoče se potrebe in interese. To sta seveda idealno-tipska modela, v realnosti pa lahko najdemo sisteme, ki imajo značilnosti obeh modelov. (prav tam, 11)

Kot nasprotje pluralističnemu modelu so politični sociologi sestavili elitistični model, ki predstavlja koncentracijo moči v rokah elite. Sociologi trdijo, da je uspešno politično odločanje in upravljanje možno voditi le z manjšo skupino ljudi, ki je za to usposobljena, ima profesionalno izobrazbo in ustrezen družbeni status. Funkcija množičnih medijev je, da

ohranjajo družbeni red, dominanten razred ter razliko med elito in ostalimi. Dominantni model McQuaila tako sovпада z elitističnim modelom. Teoretično in empirično je tako bolj sprejemljivo razlikovanje med elitističnim in pluralističnim modelom medijev, ki obsegata tako avtoritarno kot demokratično komunikacijo. (prav tam, 11-12)

Herman in Chomsky (1994: 13-14) razpravljata o dominantnih medijskih družbah v ZDA²⁵, ki so pod nadzorom vplivnih veljakov, le-ti pa so podvrženi strogim omejitvam lastnikov in drugim tržno orientiranim silam. Predstavita nam model propagande, ki se nanaša na delovanje množičnih medijev v ZDA. Pravita, da obstaja demokratični postulat, ki zagovarja medijsko neodvisnost in predanost raziskovanju ter poročanju resnice. Mediji naj ne bi odsevali samo sveta kot bi to želele vplivne skupine. Tudi uredniki medijev radi trdijo, da njihova izbira novic temelji na potencialnih in objektivnih kriterijih ter da jih pri tem podpira intelektualna skupnost oz. javnost. Realnost pa je drugačna²⁶.

Kompleksnost odnosov med vlado, množičnimi mediji in javnostjo bo jasnejša ob predstavitvi pomena elite oblasti in pojava vojaško-industrijskega kompleksa v ZDA, ki sledi v sledečem podpoglavju.

4.4. Vpliv elite na oblikovanje politike

Vizija enake porazdelitve komunikacijske moči ima svoje korenine v prepričanju, da sta politična in ekonomska moč v buržoazni družbi razpršeni med več centrov odločanja. Tako je bil rojen mit pluralističnega modela tekmovalnih interesov in demokratičnega, sporazumnega razdeljevanja. Empirični dokazi pa kažejo, da je odločanje omejeno le na določene centre ter posameznike, ki pripadajo določenemu razredu, kateri razpolaga z ekonomsko in politično močjo. To je elita. Številni teoretiki pluralizma opozarjajo, da v realnosti obstaja 'pluralistična' struktura družbeno-ekonomske in politične elite v demokraciji; ti dve tekmujeta med seboj, vendar se držita določenih pravil igre in obstajata sporazumno ter ohranjata status quo v družbi. (Splichal, 1990: 12)

---

²⁵ Vrh medijskih družb v ZDA: televizijske družbe oz. mreže (ABC, CBS in NBC, ki deluje pod okriljem General Electric (GE)); vodilni časopisi (New York Times, Washington Post, Los Angeles Times, Wall Street Journal, Knight – Ridder, Gannett, Hearst, Scripp – Howard, New – house in Tribune Company); prevladujoče revije (Time, Newsweek, Reader's Digest, TV Guide in U.S. News & World Report). (Herman in Chomsky, 1994: 5)

²⁶ Chomsky (1984: 213) navaja ugotovitev ameriških raziskovalcev množičnih medijev iz leta 1948, ki kažejo, da mediji, ne le da ohranjajo status quo, v isti meri jim tudi ne uspe postaviti bistvenih vprašanj glede strukture družbe. S tem, ko stremijo h konformizmu in tako onemogočajo kritično vrednotenje družbe, onemogočajo tudi razvoj kritične presoje.

Deutsch (Vreg, 2000: 72-73) razpravlja o socio-ekonomski eliti v Združenih državah Amerike. Le-ta naj bi bila najpomembnejše središče političnih odločitev. Ima največjo moč, najvišji družbeni status in predstavlja vir najbolj relevantnih mnenj ter stališč kot posebljanje vladajočega razreda. Ima tudi lasten sistem za proces odločanja. Glede na lastnino, dohodek in status, je povsem homogena družbena skupina. Sestavlja jo komaj 2–3 odstotka ameriške družbe²⁷. To so veleposestniki, lastniki kapitala, delničarji, investitorji in vodilni člani menedžmenta. Komuniciranje med njimi je intenzivno, interesi med njimi so komplementarni.

Tok vpliva in sporočil teče od socio-ekonomske elite k politično vladnim in naprej. Elita lahko tudi neposredno zagotavlja delovanje političnih strank, družbenih organizacij, interesnih skupin, volilne kampanje, kandidiranje strankinih voditeljev ipd. Njen vpliv sega v vse sektorje delovanja zvezne vlade, zlasti v ministrstvo za zunanje zadeve in ministrstvo za obrambo. Odločilen vpliv ima na kongres in njegove odločitve ter na obe ameriški politični stranki. Mnogi predstavniki socio-ekonomske elite vplivajo tudi na tretjo raven, sistem javnih občil. Manj neposrednih komunikacijskih stikov ima s predstavniki še nižje ravni, ki jo sestavljajo lokalni voditelji. Neposrednih stikov pa nima z najnižjo ravno, tj. s politično neaktivnim slojem prebivalstva. (prav tam, 73)

4.4.1. Elita oblasti

Na pomemben vidik osredotočenosti odločanja opozarja Mills v svoji raziskavi sodobne ameriške elite oblasti. Obstoj elite oblasti kaže na problem, da ima oblast, družbeno moč ali vpliv le družbena manjšina, ostali pa so prisiljeni izvrševati njene odločitve. Mills se v svoji študiji sprašuje zlasti, kdo so člani elite oblasti, ki sprejemajo bistvene odločitve, od katerih je odvisna usoda celotnega naroda; kako so člani elite oblasti med seboj povezani; komu elita oblasti odgovarja za svoje odločitve in kje, kako, zakaj ter v čigavo korist jih sprejema?

Izhodiščna ugotovitev Millsa je, da tri velike institucije – država, gospodarstvo in vojska – obvladujejo vsa druga področja ameriškega življenja in da vsaka izmed teh institucij postaja čedalje bolj obsežna in centralizirana, sredstva, s katerimi izvršujejo svojo oblast, pa

---

²⁷ Elite, ki se v ameriškem političnem življenju vseskozi srečujejo:

- politična elita (najvišje izvoljeni, predsedniki strank; zakonodajna, izvršna in sodna oblast),
- birokratska elita (profesionalci izvršne oblasti),
- interesne elite (razni predstavniki, tako ali drugače motivirani) ter
- komunikacijske elite. (le-te pridobivajo na pomenu; največji vpliv ima versko in izobraževalno vodstvo) (Almond, 1960: 139-140)

se večajo. Hkrati se te institucije med seboj povezujejo, veliki sistemi postajajo čedalje bolj odvisni drug od drugega:

Na vrhove vsakega od teh razširjenih in centraliziranih področij so se povzpeli tisti višji krogi, ki sestavljajo gospodarsko, politično in vojaško elito. Na vrhu gospodarstva, med korporacijskimi mogotci, so glavni menedžerji, na vrhu političnega sistema so člani političnega direktorija, na vrhu vojaškega podjetja je elita vojaških državnikov, zbranih v štabu oboroženih sil in v višji generaliteti ter okrog le-teh. Ker vsako od teh področij prekriva drugi dve, ker so odločitve po svojih posledicah vseobsežne, se vodilni ljudje na vsakem od treh področij oblasti – vojaški poveljniki, korporacijski poglavarji in člani političnega direktorija – združujejo in sestavljajo ameriško elito oblasti. (Mills, 1965: 10)

Pripadnost eliti oblasti je torej določena s položajem, ki ga nekdo zaseda v eni od treh velikih institucij, od koder izvirajo različne druge značilnosti posameznih članov in elite kot celote. Pripadniki elite imajo največ bogastva, ugleda, oblasti in drugih dobrin. Vendar pa spoznanje o tem, da so znotraj institucije določeni najvišji položaji oblasti, ne zadostuje, da bi označili elito samo. Vsako institucijo sestavlja namreč hierarhija ravni oblasti. Kje je torej meja, ki opredeljuje elito kot posebno, od drugih najvišjih položajev? Mills (prav tam) odgovarja, da »/v/ elito oblastnikov uvrščamo tiste politične, vojaške in gospodarske kroge, ki so med seboj povezana skupina med seboj prekrivajočih se klik; kot taki skupno kujejo odločitve, ki imajo posledice najmanj za celo državo.«

Poleg korporacijskih mogotcev, ki imajo vsekakor največ finančnih sredstev in v njihovih rokah ležijo najpomembnejše gospodarske odločitve, Mills opozarja, da krog elite oblasti dopolnjujejo vrhovni vojaški poveljniki, katerih državni ugled in moč stalno naraščata. S krepitvijo vojske kot institucije se širi tudi vojaška filozofija; način mišljenja, po katerem je mednarodna stvarnost v bistvu vojaške narave. Visoko vojaštvo se vse bolj politizira, zveze med velikimi korporacijami in vojsko postajajo vse trdnejše, vojska postaja največji usmerjevalec znanstvenega raziskovanja, vojaške nazore pa skuša vcepiti tudi širšim plastem prebivalstva. Skupno ime za te procese je militarizem. O pomenu militarizma v pogojih sodobne demokracije pa malo kasneje.

Krog elite oblasti zaključujejo politiki na vrhu državne administracije. Mills tudi na tem nivoju opaža podobne težnje kot na drugih dveh institucionalnih področjih. O najpomembnejših zadevah odloča le manjša skupina ljudi. Zakonodajna telesa imajo čedalje manj pomena in moči, politika se birokratizira; skratka, politika postaja vedno bolj formalno, navidezno demokratična. Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti na javnost, katera ima vedno manj vpliva na družbeno dogajanje.

4.4.2. Militarizem in vojaško-industrijski kompleks

Grizold v svoji študiji primera ZDA o militarizaciji in vojaško-industrijskem kompleksu opredeljuje termine, ki so pomembni tudi za moje razvijanje postavljenih ciljev; militarizacija in militarizem²⁸, vojaško-industrijski kompleks²⁹ ter vojaško-obrambna dejavnost.

Avtorjevo (1990: 1) izhodišče je spoznanje, da proces pluralnosti kot zakonitosti v razvoju človeške družbe opredeljuje tudi potrebo po obstoju vojaško-obrambne dejavnosti sodobnih držav. Glavni nosilec omenjene dejavnosti v sodobni družbi je vojaška organizacija, ki je hkrati sestavni del aparata države. Visoka stopnja razvoja proizvodnih sil za vojaške namene in intenzivno pripravljane držav že v miru za morebitno vodenje vojne, v precejšnji meri ustvarjata objektivne predpostavke, da državna vojaška organizacija teži k doseganju lastnih ciljev v družbi. Takšen pojav se običajno opredeli kot *militarizacija*, z njim pa se opisujejo »procesi krepitve vojaškega dejavnika znotraj političnih sistemov v sodobnih državah« (prav tam, 8). Ti procesi v določenih okoliščinah odločilno usmerjajo državno politiko in si na ta način pridobivajo vlogo enega najvažnejših dejavnikov pri oblikovanju in uresničevanju političnih ter drugih ciljev določene države.

Proces militarizacije, kot ugotavlja Grizold (prav tam), naj bi tako ustvarjal »primerne razmere za nastanek militarizma in vojaško-industrijskega kompleksa, dveh pojavov, ki ju v sodobnih državah najpogosteje označujejo kot negativna«. Proučevanje pojavov militarizacije in vojaško-industrijskega kompleksa v ZDA je, po mnenju avtorja, pomembno in nazorno zato, ker lahko s pojasnjevanjem teženj, ki vodijo k militarizaciji ameriške družbe, boljše razumemo položaj in vlogo ZDA v mednarodni skupnosti.

V svoji analizi Grizold (prav tam, 70) predstavi razsežnosti ameriških oboroženih sil in vojaško-obrambne dejavnosti. Ugotavlja, da zasedajo vojaško-obrambne zadeve najvišjo postavko v zveznem proračunu ZDA in da relativno velik del ameriške populacije veže svoj obstoj na omenjeno dejavnost in na ta način objektivno prispeva k utrjevanju položaja vojaškega aparata v ameriški družbi. Iz predstavitve formalnih institucij (predsednik ZDA, svet za nacionalno varnost, zunanje in obrambno ministrstvo, obveščevalne službe in

---

²⁸ »Militarizem je odnos med državno vojaško organizacijo in globalno družbo, kakor tudi odnos znotraj teh dveh enot, ki vzpostavlja odločilen položaj profesionalne vojaške organizacije pri usmerjanju družbenega življenja pretežno z vidika njenih lastnih interesov.« (Grizold, 1990: 11)

²⁹ S terminom vojaško-industrijski kompleks se označuje predvsem konkretna praksa, ko se zaradi vojaško-obrambnih priprav vojaška organizacija navezuje na tisti del gospodarstva, ki načrtuje, proizvaja in

kongres) ameriške družbe, ki odločajo o obrambni politiki, je razvidna prepletenost mehanizma odločanja, soodvisnost subjektov odločanja in dejstvo, da majhen del nosilcev najvišjih funkcij dejansko sprejema odločitve, pri čemer ima najpomembnejšo vlogo predsednik ZDA. Distribucija moči pri sprejemanju političnih in varnostnih odločitev (predsednik, njegovi svetovalci, najvišji državni uradniki in predsedniki najvplivnejših korporacij) pa kaže, da najverjetneje obstaja relativno ozka družbena skupina, ki ima, gledano z globalnega ameriškega vidika, položaj in vlogo vladajoče elite. (prav tam, 82-84)

Izhajajoč iz teh spoznanj in na podlagi številnih kazalnikov o obsegu in strukturi vojaške organizacije in vojaško-obrambne dejavnosti v ZDA avtor ugotavlja, da je danes osrednji element zvezne države in celotne ameriške družbe prav vojaški aparat. Obstoj in rast vojaško-obrambne dejavnosti pa omogoča stalno možnost, da delni skupni interes nosilcev te dejavnosti doseže takšno stopnjo medsebojne odvisnosti, ko začne kot cilj svojega delovanja postavljati povečevanje in delovanje vojaškega sistema kot najpomembnejšega dela družbenega življenja. V tem primeru pa govorimo o negativni družbeni vlogi vojaško-industrijskega kompleksa.

Grizold (Jazbec, 1991: 472) pravi, da »delovanje vojaško-industrijskega kompleksa strukturno omogoča vojaškemu aparatu krepiti njegov vpliv v ameriški družbi, in sicer normativno (z zagotavljanjem vodilne vloge vojaške organizacije v eni najpomembnejših dejavnosti v družbi) in družbeno-politično (odločitve o najpomembnejših vprašanjih ZDA vsebujejo tudi interese in cilje oboroženih sil, ki tako vplivajo na razvoj celotne ameriške družbe)« ter da »militarizem kot realni odnos med državno vojaško organizacijo in globalno družbo v ZDA ne obstaja«, čeprav njegovega nastanka ne izključuje ob spremembah v mednarodnem okolju in v samih ZDA. Pojav militarizma sicer ni predmet mojega preučevanja, vendar bi želela opozoriti na postavko omenjenega avtorja o spremembah v mednarodnem okolju v povezavi z viri ogrožanja varnosti sodobnih demokratičnih držav. Omenila sem že, da je bil komunizem kot ideologija hladne vojne, proti kateri so se borile zahodne kapitalistične sile, premagan. Potrebno je bilo določiti 'novega sovražnika', kateri bo zagotavljal razvoj in obstoj vojaško-industrijskega kompleksa.

Grizold (1990: 110-112) med drugim navaja idejno-teoretična izhodišča ameriških avtorjev, ki sestavljajo teorijo o vojaško-industrijskem kompleksu v ZDA. Subjekti vojaško-industrijskega kompleksa naj bi opravičevali visoko stopnjo vojaških izdatkov ZDA z

---

nabavlja proizvode za vojaške namene. Gre torej za povezavo profesionalnega dela vojaške organizacije države s tistim delom nacionalnega gospodarstva, ki jo oskrbuje. (Grizold, 1990: 107)

ideologijo o sovražnem mednarodnem okolju. Zagovorniki teorije si niso enotni ali je ta ideologija 'prevara', ki naj bi zavedla ameriško javnost, ali je to 'militaristična napačna zavest', ki nastane kot nepredvidena posledica visokih vojaških izdatkov in obsežnih vojaško-obrambnih priprav ZDA. Po prvi verziji je vojaško-industrijski kompleks zavestna zarota, ki jo izvajajo skupine na pomembnih položajih v državni strukturi za svoje interese, ki so v nasprotju s splošnim interesom ameriške družbe. V drugi verziji pa je vojaško-industrijski kompleks zveza posebnih interesov, katerih nosilci napačno verujejo, da delujejo v splošnem nacionalnem interesu. Neko drugo teoretično izhodišče izhaja iz predpostavke, da vojaško-industrijski kompleks potrebuje ideologijo o mednarodnem konfliktu zato, da si vodilne družbene skupine znotraj njega zagotavljajo vodilne položaje v ameriški družbi.

Teroristični napadi na Pentagon in World Trade Center 11. septembra 2001, vsekakor pomenijo določeno prelomnico in spremembo v mednarodnem okolju. Terorizem kot vir ogrožanja varnosti sodobnih demokratičnih držav, kateremu se posveča velika pozornost, obstaja že pred omenjenim datumom. Napadi na ozemlju ZDA kot vodilne svetovne sile pa sprožijo serijo dogodkov in reakcij tako zvezne vlade ZDA kot ameriške ter svetovne javnosti. V nadaljevanju predstavljam podrobnosti o napadu ter njegove okoliščine. Posebna pozornost bo namenjena novo zapisani strategiji nacionalne varnosti, katera postavlja boj proti mednarodnemu terorizmu v ospredje političnih, ekonomskih in vojaških prizadevanj in določi 'novega sovražnika'.

5. 11. SEPTEMBER 2001

5.1. Napad na World Trade Center

11. septembra 2001 se je zgodil največji teroristični napad na ozemlju ZDA. To je bil prvi napad na ozemlju ZDA od leta 1814, ko so britanske sile uničile Washington (Chomsky, 2002: 147). Teroristične akcije so se začele z napadom dveh ugrabljenih potniških letal na visoka stolpa World Trade Centra v New Yorku. V severni stolp zaletelo letalo boeing 757 družbe American Airlines z 81 potniki in 11 člani posadke, 18 minut kasneje pa v južni nebotičnik, še boeing 767, ki naj bi pripadal družbi United Airlines in je prevažal 65 ljudi. Letalo United Airlinesa, ki je bilo na poti iz Newarka v New Jersey proti San Franciscu je strmoglavilo blizu Somerseta v Pensilvaniji. Na krovu boeinga 757 je bilo 45 ljudi, letalo pa naj bi sicer bilo preusmerjeno proti Camp Davidu v državi Maryland, kjer navadno počitnikuje ameriški predsednik. Prav tako je prišlo tudi do letalskega napada na Pentagon. V

stavbi se je zadrževal tudi ameriški obrambni minister Rumsfeld. Letalo, ki je poletelo z washingtonskega letališča, je imelo na krovu 58 potnikov in 6 članov posadke. (http://24ur.com/naslovnica/svet/20010912_52261.php?Acl=p1, 05.10.2003) V obeh stolpih WTC-ja naj bi skupaj s potniki na obeh letalih umrlo 2829 ljudi, v Pentagonu skupaj z letalskimi potniki 189, v Pensilvaniji pa 44. Žrtve so bile iz več kot 90-ih držav sveta. (<http://www.mladina.si/dnevnik/22260>, 05.10.2003)

Preiskovalci so se takoj po napadih osredotočili predvsem na povezave s savdskim milijarderjem bin Ladenom. Pomagali so si s prestreženimi informacijami med podporniki bin Ladna ter s pogovori iz brezžičnih telefonov potnikov ugrabljenih letal, ki so trčila v World Trade Center in Pentagon. Ameriške obveščevalne službe so prestregle komunikacije med bin Ladnovimi privrženci, v katerih naj bi ti razpravljali o napadih na WTC ter Pentagon, je za ameriško agencijo AP kmalu potrdil republikanski senator iz Utaha Hatch. Po poročanju izraelskih medijev, je Bin Laden, ne dolgo pred napadom, zagrozil z napadom na ZDA zaradi ameriške podpore Izraelu. (http://24ur.com/naslovnica/svet/20010912_52261.php?Acl=p1, 05.10.2003)

Nekdanjemu zunanjemu ministru Pakistana Naiku so Američani julija 2001 povedali, da se bo vojaška akcija proti Afganistanu pričela sredi oktobra. Naik je medijem izdal, da so ga višji ameriški uradniki o načrtovanem napadu obvestili na srečanju kontaktne skupine za Afganistan, ki je v Berlinu potekala pod pokroviteljstvom Združenih narodov. Povod za napad naj bi bila zahteva za izročitev bin Ladna, ki bi jo talibani zavrnil, kar bi ZDA ponudilo izgovor, da zrušijo vlado v Kabulu in vzpostavijo prehodno oblast, najverjetneje pod vodstvom nekdanjega afganistanskega kralja Šaha. Kopenske sile naj bi v Afganistan vstopile iz oporišč v Tadžikistanu, kjer so bili že julija ameriški vojaški svetovalci. (prav tam)

Najbrž marsikdo težko razume dejstvo, da ameriške obveščevalne službe³⁰ pred 11. septembrom niso vedele ničesar o načrtovanem napadu na New York in Washington. Še bolj presenetljivo se zdi, da so ameriški preiskovalci že nekaj ur po napadu iz vsega predhodnega neznanja izluščili nesporne dokaze, o krivdi bin Ladna. ZDA so jih sicer obljubile predstaviti Varnostnemu svetu Združenih narodov v dokazilo, da bodo njihove vojaške operacije upravičile odgovor na napad iz Afganistana, a so ostali zaradi 'varnostnih razlogov' skriti.

---

³⁰ Največji obveščevalni sistem na svetu, ki porabi 30 milijard ameriških dolarjev proračuna letno, ni mogel preprečiti oz. predvideti napada, ugotavlja Betts (Hoge in Rose, 2001: 145).

Teroristični napad je povzročil serijo reakcij s strani ZDA in novo izvoljenega predsednika Busha ml. ter s strani svetovne javnosti. Vendar moramo na teroristični napad oz. na povod za le-tega pogledati z večih zornih kotov, predvsem pa preučiti okoliščine napada in razmere, ki so v ZDA vladale pred napadom ter odnos med ZDA in državo, katero so obsodile za napad.

5.1.1. Odnos med ZDA in Afganistanom

Ob koncu 70. let so se skrajne verske skupine - mudžahidi - v Afganistanu pričele upirati centralni (socialistični) oblasti v Kabulu. Predsednik Karmal je trdil, da upornikom pomaga CIA (Central Intelligence Agency) in konec leta 1979 je kabulska oblast Sovjetsko zvezo zaprosila za 'bratsko pomoč'. Sovjetske sile so 24. decembra 1979 pričele izgubljeno vojno, ki je zahtevala 1,5 milijona življenj in bistveno prispevala k propadu ZSSR. (Bearden v Hoge in Rose, 2001: 85)

ZDA se niso spraševale o skrajnih verskih stališčih mudžahidov, ameriški mediji so upornike prikazovali kot plemenite borce za svobodo. CIA je dobavljala orožje in logistično podporo, celotna operacija je Američane stala prek 3,5 milijarde dolarjev. Brez ameriške podpore bi afganistanski verski skrajnejši ostali le marginalna skupina, s katero bi oblast v Kabulu najverjetneje lahko sama obračunala. Tako pa so morale sovjetske sile leta 1989 priznati poraz in se umakniti iz Afganistana. Oblast v Kabulu so prevzele sile pod poveljstvom generala Masuda, ki so zastopale predvsem interese manjšinskih Uzbekov in Tadžikov. (prav tam, 86-88)

Afganistan se je sicer osvobodil sovjetskih imperialistov, a država je bila do leta 1992 v popolnem razsulu. Arabski ekstremisti oz. afganistanski arabi, katere je privabil *jihad* ali 'sveta vojna', pomenijo naslednjo grožnjo v novonastali državi. Vlada severnega zavezništva Uzbekov in Tadžikov je ropala večinske Paštune. Orožje je še vedno pritekalo v Afganistan in nova državljanska vojna je bila v zraku. Na čelo paštunskega upora proti oblastem v Kabulu so se postavili talibani, študenti islamskih verskih šol z vzhoda države in sosednjega Pakistana. Leta 1996 so talibani vkorakali v Kabul in vzpostavili nadzor nad veliko večino države. (prav tam, 90)

Afganistan v tem času dobi tudi novega gosta - ameriško podjetje Unocal³¹, ki je v državljanski vojni finančno in logistično podpiralo talibane, načrtovalo je namreč plinovod

---

³¹ Unocal je skupaj z največjimi ameriškiimi naftnimi družbami, Texaco, Arco in Exxon ter britansko-nizozemskim Shellom reden podpornik predvolilnih kampanj družine Bush. (<http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12>, 05.10.2003)

od plinskih polj v turkmenskem Dauletabadu prek južnega Afganistana in Pakistana do Indijskega oceana (Menon v Hoge in Rose, 2001: 98). Po podatkih ameriškega DOE (Department of Energy) je Unocal januarja 1998 z vlado v Kabulu sklenil sporazum o gradnji 1430 kilometrov dolgega plinovoda skozi Afganistan, po katerem bi se pretakalo 53,8 milijonov kubičnih metrov naravnega plina na dan. ZDA sicer niso priznavale talibanske vlade, a so sporazum vseeno obravnavale kot veljaven. Unocal se je 4. decembra 1998 vsaj navidezno umaknil iz Afganistana. Predstavniki Unocala so za javnost povedali, da so posel opustili zaradi talibanskega kršenja človekovih pravic. Znano pa je dejstvo, da je Unocal zapleten v dejavnosti, ki jih spremljajo grobe kršitve človekovih pravic³². Unocal je s svojim uradnim umikom iz Afganistana čakal še dobre tri mesece po napadu. (Bearden v Hoge in Rose, 2001: 91-92)

5.1.2. Osama bin Laden in Al Kaida

Bin Laden je sin savdskega konstrukcijskega magnata in podpornik afganistanskih mudžahidov v njihovem boju proti sovjetski okupaciji. V Perzijskem zalivu je rekrutiral Arabce za *jihad* ter se osredotočal na konstrukcijske projekte (gradnja sirotišnic, domov za vdove, cest in zaklonišč). Savdski milijonar bin Laden se je afganistanskim upornikom pridružil leta 1979. Z denarjem iz družinskega gradbenega podjetja je gverilcem kupoval humanitarno pomoč in orožje. CIA je usposabljala njegove vojake. Angažiral se je v pomembnem boju zoper sovjetsko oblast in njeno Rdečo armado ter tako postal legenda afganistanskih upornikov. V svojih stikih z afganistanskimi gverilci je bin Laden sestavil začetni seznam imen, s katerimi bi lahko sodeloval v bodočih dejavnostih; iz seznama se je razvila Al Kaida³³, 'mreža', ki ji danes ZDA pripisujejo krivdo za napade v New Yorku in Washingtonu. Bin Laden pa se je po umiku SZ, vrnil v Savdsko Arabijo. (Bearden v Hoge in Rose, 2001: 90-91)

Bin Laden se je povezal s skupinami, ki skušajo zrušiti oblast Fahdov, leta 1991 je moral zapustiti Savdsko Arabijo - po mnenju poznavalcev mu je uspelo s seboj odnesti 250

---

³² Američani v Kabulu pač niso bili več dobrodošli: v povračilo za napade na veleposlaništvi v Keniji in Tanzaniji so ZDA 21. avgusta 1998 na domnevna teroristična oporišča v Afganistanu izstrelile več manevrskih raket. (Bearden v Hoge in Rose, 2001: 91-92)

³³ Organizacija Al Qaeda izvira iz islamskega verskega gibanja z imenom *Salafyya* (al-Salaf ali al-Salih – naši predočeti), ki se nanaša na generacijo Mohameda in njegovih pribočnikov, ki spoštujejo Islam, kakršnega danes prakticira večina Muslimanov. Stremijo k reformi religije s poudarjanjem dosežkov prve generacije Muslimanov, katerih prvotna ureditev bi najbolje odražala želje njihovega Boga za svoje ljudi. *Salafyya* ni enotno gibanje, izraža se v večih oblikah, katere niti ne dosegajo ekstremizma bin Ladna ali talibanov, ki pripisujejo največji pomen jihu. (Doran v Hoge in Rose, 2001: 34-35)

milijonov dolarjev. Leta 1994 mu je Savdska Arabija uradno odvzela državljanstvo in Afganistan je bila ena redkih držav, kamor se je še lahko zatekel. (prav tam, 93)

Bin Laden je postal sovražnik Američanov. Kot samooklicani *imam* (islamski verski učitelj) je leta 1996 vsem muslimanom izdal *fatvo* (verski ukaz), naj napadajo ameriške vojake v Savdski Arabiji in Somaliji. Leta 1998 je razglasil svojo drugo *fatvo*, ki je muslimane pozvala, naj napadajo tudi ameriške civiliste. Po napadu na ameriško ambasado v Keniji in Tanzaniji, ki naj bi jo izvedli pripadniki njegove Al Kaide, se je prebil na prvo mesto seznama najbolj iskanih zločincev FBI. (prav tam, 93-94) Bin Laden je želel pregnati ZDA iz Srednjega Vzhoda, onesposobiti t.i. moderne arabske države ter ustvariti združen muslimanski narod, ki bi bil podrejen eni, temeljni, verski usmeritvi, menita Hoge in Rose (2001: X)

5.1.3. Strateški interesi ZDA

Svoje videnje pomembnosti Afganistana v ameriški naftni enačbi nam predstavi upokojeni general-poročnik Odom³⁴ s svojo študijo politike ZDA do osrednje Azije in južnega Kavkaza. Njegovo kritično stališče, in iz tega izvirajoča ugotovitev, nam lahko na določen način prikaže kompleksnost politike ZDA do Afganistana ter vztrajnost ZDA pri zagotavljanju in izpolnjevanju njenih deklariranih nacionalnih interesov, pri čemer je dostop do naravnih virov vsekakor v ospredju.

Po razpadu Sovjetske zveze je v Podkavkazju in osrednji Aziji nastalo osem novih držav. Posebno zanimivi so Kazahstan in Azerbajdžan z velikimi zalogami nafte ter Turkmenija z obsežnimi nahajališči naravnega plina. Omenjene države so naklonjene 'zahodnim vrednotam', obstaja pa problem, kako nafto in plin na demokratičen način pripeljati do porabnikov v demokratičnem svetu. Lahko bi uporabile obstoječe naftovode ter plinovode skozi Rusijo do Evrope in Črnega morja, a predstavlja nafta veliko skušnjava. Reakcionarne politične sile v Rusiji so želele ponovno vzpostavitev hegemonije nad izgubljenimi 'kolonijami', ob tem pa si ruske naftne družbe prizadevajo doseči monopol nad izvozom nafte in plina iz Kaspijskega bazena.

---

³⁴ General Odom je strateško študijo napisal kot direktor oddelka za nacionalno-varnostne raziskave na inštitutu Hudson; pod Carterjem je bil asistent predsednikovega svetovalca za nacionalno varnost Brzezinskega; v času predsednika Reagana pa je delal kot direktor Nacionalne varnostne agencije, NSA. (<http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12>, 05.10.2003)

V dobro demokracije je torej potrebno najti novo pot za kaspijsko nafto in plin, in sicer mimo Rusije. Naftovodi in plinovodi skozi Kitajsko ali Iran niso relevantni, kajti obe državi sta regionalni velesili z lastnimi interesi. Nafta iz Azerbajdžana ne more na zahod do Turčije skozi Armenijo, ker sta Azerbajdžan in Armenija v sporu zaradi armenske manjšine v Gorskem Karabahu. Tudi pot skozi Gruzijo ni zanesljivo demokratična, Gruzija je preveč odvisna od razpoloženja Rusije, kakor tudi Azerbajdžan. Nafta iz Kazahstana ne more po demokratični poti preko Kaspijskega morja in skozi Gruzijo ali Azerbajdžan. Plin iz Turkmenije bi lahko potoval na zahod le prek Kaspijskega morja skozi Azerbajdžan ali Gruzijo, ali na sever v Kazahstan. Za demokratičen pretok nafte iz Kazahstana ter plina iz Turkmenije ostaja torej le ena pot; na jug, skozi Afganistan in Pakistan do Indijskega oceana. (<http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12>, 05.10.2003)

5.2. Vojna proti terorizmu

Clinton je že 22. maja 1998, v času svojega predsedniškega mandata, naznanil, da se morajo ZDA spoprijeti z izzivi terorizma v 21. stoletju z enako odgovornostjo kot v 20. stoletju. Podpisal je *Presidential Decision Directive 62*, kjer je poudaril postopke za soočanje s problemi te vrste. Določil je nacionalnega koordinatorja za varnost, proti-teroristične akcije dodelil osebju Nacionalnega varnostnega sveta (National Security Council – NSC) ter določil vodilne službe za oblikovanje načrtov in ciljev posebnih pomembnosti in razsežnosti. Federalno trošenje za boj proti terorizmu je od leta 1996 do leta 2001 poraslo za 50 odstotkov, znašalo je 10 milijard USD. (Nye v Hoge in Rose, 2001: 201)

Ameriški predsednik Bush ml. je v nagovoru Američanom takoj po napadu 11. septembra napovedal odločen ameriški odgovor proti tistim, ki »stojijo za tem zlim dejanjem«, in proti državam, ki jim nudijo zatočišče. V svojem drugem nagovoru narodu je poudaril, da »teroristični napadi sicer lahko pretresejo temelje naših najvišjih poslopij, ne morejo pa načeti temeljev Amerike«. Močno podporo predsedniku Bushu je izrazil tudi nekdanji predsednik Clinton, ki je Američane pozval k podpori ukrepov, ki jih bo Bush zagotovo sprejel. (http://24ur.com/naslovnica/svet/20010912_52261.php?Acl=p1, 05.10.2003) Tudi britanski premier Blair je stopil na stran svojega zaveznika. V parlamentu je kot prvi voditelj javno govoril o delu »trdnih dokazov, da sta bin Laden in njegova mreža Al Kaida odgovorna za teroristične napade v ZDA«, zapiše Kastelic v Dnevniku 05.11.2001. Britanski premier je poudaril tudi dejstvo, da bin Laden in Al Kaida grozodejstev ne bi mogla zagrešiti brez podpore talibanskega režima v Afganistanu. »Talibani se morajo odpovedati

nudenju zavetja in podpori mednarodnemu terorizmu ter izročiti bin Ladna in njegovo mrežo, ali pa bodo prav tako postali naš sovražnik.« Obenem je dejal, da »... že tesno sodelujemo z ljudmi v Afganistanu in zunaj njega, da bi zgradili alternativno, čim bolj široko zasnovano stabilno vlado, ki bo nasledila talibanski režim«. O oblikah britanskega sodelovanja v konfliktu ni govoril, dejal pa je, da je britanska vlada »... pozitivno odgovorila na začetne razprave z Washingtonom o obsegu britanske vojaške pomoči«. (<http://www.dnevnik.si/clanekb.asp?id=10399>, 07.11.2001)

»Združene države Amerike bodo izvedle obsežne vojaške napade nad tistimi, ki stojijo za terorističnimi napadi v New Yorku in tistimi, ki so jih podpirali.« Po besedah Wolfowitza, namestnika ameriškega obrambnega ministra, se bodo povračilni ukrepi nadaljevali vse dotlej, »dokler korenine terorizma ne bodo iztrebljene«. (<http://www.mladina.si/dnevnik/14382/>, 05.10.2001)

Senat je po hitrem postopku sprejel *Zakon o boju proti terorizmu* (Štefančič, 2001: 109). Bush je izpostavil tri pomanjkljivosti; kot je omejena možnost izrekanja smrtnih kazni, omejena možnost izdajanja administrativnih sodnih nalogov za preiskave in aretacije ter omejena možnost zavrnitve varščine. (http://24ur.com/naslovnica/svet/20030911_2029119.php?Acl=s4, 05.10.2003) Razširitev zakona je močno omejila državljske svoboščine. Zakon daje organom pregona večja pooblastila v vojni proti terorizmu, pri zagovornikih državljskih svoboščin pa sproža ostre kritike. (<http://www.geocities.com/vvpvs/OS03>, 05.10.2003)

Koncept njihove zunanje politike, ki so ga sprejeli 3. septembra 2002 (<http://fcp.state.gov/documents/organisation/13396.pdf>, 05.10.2003), poudarja, da so glavne tarče mednarodnega terorizma prav ameriška politika, ameriški državljani in ameriški interesi³⁵. Terorizem spodjeda stabilnost in suverenost držav ter ruši mirovne procese, v katere so ZDA ogromno vložile. Napor vlad, da bi povečale nacionalni ali regionalni ekonomski razvoj in stabilnost, lahko postanejo cilj napada tistih, ki nasprotujejo modernizaciji.

---

³⁵ Po podatkih ameriškega Zunanjega ministrstva je bilo v letu 2001 približno 63% vseh terorističnih incidentov zagrešenih proti ameriškim državljanom ali lastnini (23% v letu 1995). Podatki ameriškega Zunanjega ministrstva kažejo, da je bilo med letoma 1991 in 2001 v terorističnih napadih po svetu ubitih 100 ameriških državljanov. 21. maja 2002 je Zunanje ministrstvo podalo letno poročilo o trendih mednarodnega terorizma, po katerem je zaradi mednarodnih terorističnih incidentov v letu 2001 umrlo 3547 ljudi, kar predstavlja največje število žrtev terorizma do sedaj. Večina smrti je bilo povezanih z 11. septembrom. (<http://fcp.state.gov/documents/organisation/13396.pdf>, 05.10.2003)

Poročilo zunanjega ministrstva ZDA navaja seznam sedmih držav podpornic terorizma: Kuba, Iran, Irak, Sirija, Severna Koreja, Sudan in Libija. Omembe vredna sta tudi Jemen in Libanon, ki sicer nista na seznamu, vendar dopuščata legalno delovanje številnih terorističnih skupin na svojem ozemlju. (prav tam)

Cilj držav, katerih večino predstavlja muslimanska populacija ter ekstremistične islamske fundamentalistične skupine, predstavlja grožnjo ameriškim zunanje-političnim ciljem. Zvezna vlada ZDA je vseskozi uporabljala številne mehanizme za boj proti terorizmu, najpogostejše orodje pa je uporaba sankcij. Ameriška protiteroristična politika je od 70-ih do srede 90-ih let 20. stoletja temeljila na zastraševanju in kaznovanju držav podpornic terorizma, hkrati pa si je prizadevala za izboljšanje odnosov s temi državami. Prizadevanja za zmago nad terorizmom pa so ovirana predvsem zaradi globalnega trenda deregulacije, odprtih mej in prostega trga. V sodobnih demokracijah se zdijo ustavne omejitve, v okviru katerih mora politika potekati, v nasprotju z željo zavarovanja življenj državljanov pred terorističnimi napadi. (prav tam)

S pojavom mednarodnega terorizma se je pojavil tudi problem pridobivanja orožja za množično uničevanje ali sredstev za izdelavo tega orožja. Problem predstavlja tudi odsotnost kanalov in vzajemno sprejetih pravil vedenja s terorističnimi skupinami in njihovimi predstavniki. V nekaterih primerih zakonodaja lahko izrecno prepoveduje stike s terorističnimi organizacijami ali njihovimi člani. Nekatero vlade so si zato začele prizadevati za politiko, ki omogoča verbalni stik in neposredna pogajanja s terorističnimi skupinami. Mednarodno sodelovanje na področjih, kot so vsiljevanje zakonov, carinska kontrola in informacije, predstavlja bistven steber protiteroristične politike ZDA po 11. septembru. Glavna komponenta odziva Busheve administracije na terorizem je uporaba diplomacije, s katero se oblikujejo globalne protiteroristične koalicije. (prav tam)

5.2.1. Strategija nacionalne varnosti ZDA

17. septembra 2002 so ZDA sprejele Strategijo nacionalne varnosti (National Security Strategy) (<http://www.whitehouse.gov/nse/nss.pdf>, 05.10.2003). Podroben pregled posameznih poglavij in vsebine nove strategije ZDA mi bo pomagal pri analizi postavljenih vprašanj in predstavitvi dihotomije med uradnim stališčem ZDA ter vprašanji in kritikami, ki so se pojavile ob tem problemu in so neizogiben del analize mojega preučevanja propagande proti terorizmu.

Strategija v uvodnem delu poudarja vrednote ameriške družbe, ki predstavljajo glavno vodilo oblikovanja njihove vojaške, ekonomske in politične moči. V novo nastali politični in vojaški situaciji je boj proti mednarodnemu terorizmu v ospredju prizadevanj zvezne vlade ZDA za izgraditev mednarodnega miru in varnosti. Terorizem predstavlja največjo grožnjo varnosti sodobnega sveta, proti kateremu se lahko uporabijo vsa razpoložljiva sredstva v arzenalu ZDA in njihovih zaveznic. (prav tam)

Principi svobode in vrednote svobodne družbe služijo neprecenljivi moči in vplivu ZDA v svetovnem merilu. V takšni poziciji imajo ZDA odgovoren položaj tvorjenja ravnotežja moči, kateri spodbuja svobodo in demokracijo. Velike bitke 20. stoletja za prevlado svobode ali totalitarizma so se zaključile z odločilno zmago svobodnih sil, katere so uveljavile svobodo, demokracijo in razvoj prostega trga. Tako 21. stoletje predstavlja obdobje držav, ki zagotavljajo temeljne človekove pravice in politično ter ekonomsko neodvisnost; obdobje držav, katere so sposobne sprostiti potencial svojih državljanov ter zagotoviti njihovo prihodnost, varnost in blaginjo in se v imenu svojih vrednot aktivno in združeno boriti proti terorizmu. (prav tam)

Strategija nacionalne varnosti ZDA temelji na ameriškem internacionalizmu, ki odseva povezovanje njenih vrednot in nacionalnih interesov. Cilj vlade ZDA je osnovanje varnega in boljšega sveta, s poudarkom na politični in ekonomski svobodi ter vzpostavljanju dobrih odnosov z istomislečimi državami. ZDA, kot multi-etična demokracija, je dokaz, da lahko ljudje različnih okolij in prepričanj živijo skupaj v miru, v ta namen bo ZDA zagotavljala principe človeškega dostojanstva: vladavino prava, omejitve absolutne moči držav, svobodo govora, enakost pravic, spoštovanje žensk, religiozno ter etično toleranco. (prav tam)

Prioriteta vlade ZDA je zaščita in obramba države pred njenimi sovražniki. Danes se je ta naloga dramatično spremenila. Konec hladne vojne predstavlja nov izziv zagotavljanju varnosti državljanov ZDA in ostalih svetovnih držav. Pojavi se nova vrsta ogrožanja, ki sicer izvira iz preteklosti, vendar se razvije v nevarno obliko in vir ogrožanja sodobnih demokratičnih držav – mednarodni terorizem. Sovražnik je terorizem, naklepno in motivirano nasilje nad nedolžnimi. Pojavi se majhno število držav, katere ne spoštujejo mednarodnega prava, ogrožajo svoje sosede, razvijajo orožje za množično uničevanje ter podpirajo teroristične skupine, omejujejo dostop do naravnih energetskega virov, ne spoštujejo človekovih pravic in nasprotujejo politiki ZDA. Med obdobjem hladne vojne je sovražnik potreboval ogromno vojsko in industrijo, da bi lahko ogrozil temelje varnosti ZDA. Teroristi

pa se ne poslužujejo konvencionalnih načinov in sredstev bojevanja in tako so se, zaradi napredka moderne tehnologije, povečale tudi možnosti in priložnosti terorističnih skupin. Boj proti globalnemu terorizmu zahteva drugačen pristop do soočanja s problemom. Prioriteta ZDA je uničenje terorističnih organizacij in njihovih voditeljev ter onesposobitev poveljstev, komunikacij ter finančne in logistične podpore. S teroristi se ne bodo pogajali, prav tako ne bodo ločevali med teroristi in tistimi, ki jim nudijo zatočišče. (prav tam)

V vojni proti terorizmu bodo ZDA uporabile vsa razpoložljiva sredstva. Vodilo bo načelo, da je najboljša obramba dober napad. Glavne institucije ameriške varnosti so bile oblikovane v drugačnem obdobju za drugačne zahteve. V ta namen bodo okrepile tudi nacionalno varnost, ki bo doživela določene spremembe. Načrt nacionalne varnosti bo temeljil na Ministrstvu za domovinsko varnost (Department of Homeland Security), ki vključuje poenoteno vojaško poveljstvo in poenoteno FBI. Načrt varovanja države bo potekal na vseh nivojih vlade ter temeljil na sodelovanju javnega in privatnega sektorja (Emergency Management System). Inovacije znotraj oboroženih sil bodo temeljile na preizkušanju novih načinov bojevanja in okrepitvi skupnih operacij. Prva linija obrambe pred terorističnimi napadi pa bo okrepljena obveščevalna dejavnost, ki bo integrirana v obveščevalne sisteme zaveznic. (prav tam)

ZDA morajo ohraniti sposobnost odvratanja vsakega poskusa napada na svojem ozemlju ter ozemlju zaveznikov. V ta namen bodo vzdrževale dovolj veliko in sposobno vojaško silo, ki bo izpolnjevala obveznosti in branila svobodo. Pri vzpostavljanju bilateralnih odnosov s svojimi zavezniki pa se bo ZDA zanašala predvsem na diplomacijo, ki se mora, tako kot vojaške institucije, revitalizirati ter nastopiti v vlogi komunikatorja z drugimi državami. Javnost in institucije morajo biti v interakciji z nevladnimi in mednarodnimi institucijami. Prisotnost ameriških sil na tujem je eden izmed njihovih profanih simbolov predanosti svojim zaveznikom. (prav tam)

Pri vprašanjih o obnovi Afganistana in spopadanju s talibani, bodo ZDA sodelovale tako z mednarodnimi organizacijami, kot je OZN, kot tudi z nevladnimi. Storili bodo vse za podporo humanitarnim, političnim, ekonomskim in varnostnim ukrepom v Afganistanu in za boljše življenje ljudi v tej državi. Omenjajo tudi izraelsko–palestinski konflikt. ZDA se zavzemajo za svobodno in demokratično Palestino, ki bi v miru in varnosti živela ob Izraelu, pri čemer spodbujajo tudi voditelje Izraela. Če bodo Palestinci sprejeli demokracijo, vladavino prava, odpravili korupcijo in teror, lahko računajo na pomoč ZDA pri zgraditvi palestinske države. (prav tam)

Dogodki 11. septembra so bistveno spremenili naravo odnosov med ZDA in drugimi centri globalne moči ter odprli poti za nove priložnosti. Poudarjajo podporo Avstralije, Japonske in Republike Koreje ter se veselijo sodelovanja s Tajsko, Filipini, Singapurjem in Novo Zelandijo. Z dolgoletnimi zavezniki ZDA v Evropi in Aziji ter voditelji v Indiji je potrebno razvijati sodelovanje in stremeti k temu, da se razrešijo določena nasprotja med državami v posameznih regijah, kar bo vodilo na pot demokracije. Prav tako izražajo potrebo po spremembi starteškega razmerja z Rusijo in Kitajsko, ki predstavljata pomemben del strategije za promocijo stabilne azijsko-pacifiške regije, in sicer zaradi predhodne komunistične usmerjenosti. Za izboljšanje zavezništva z Azijo bodo ZDA sprejele Japonsko kot vodilno silo v regionalnih in globalnih zadevah, ki temeljijo na skupnih vrednotah, obrambi ter političnem sodelovanju. (prav tam)

ZDA bodo podpirale blaginjo in ekonomsko rast, kar vključuje regulativno politiko na področju investicij in inovacij, izboljšave v monetarnem in fiskalnem sistemu, vladavino prava in zakonov za preprečevanje korupcije ter investiranje v zdravstvo in izobraževalni sistem. Pri vsem tem pa se zavzemajo za razvoj prostega trga, ki bo deloval pod strogim nadzorom vlade. Poudarjajo pomembnost ekonomske rasti Evrope in Japonske, kar bo doprineslo k nacionalno-varnostnim interesom ZDA, s tem pa tudi globalni varnosti. Prizadevanja ZDA bodo usmerjena k razširitvi kroga ekonomske rasti, kar bo vodilo k zmanjševanju razlik med bogatimi in revnimi. (prav tam)

Nato³⁶ ostaja poleg Evropske Unije najmočnejša institucija v Evropi. ZDA poudarjajo, da so bili napadi 11. septembra hkrati tudi napadi na Nato. Kolektivna obramba ostaja glavna naloga Nata, vendar mora le-ta prilagoditi svoje strukturne zmožnosti za zoperstavljanje novim izzivom v novih razmerah. Za dosego željenega cilja je potrebno razširiti članstvo v demokratične dežele, ki so pripravljene deliti breme skupne obrambe in interesov. Nove članice morajo dosegati primerno stopnjo bojne pripravljenosti, da bodo lahko skupaj z ostalimi dominirale nad potencialnimi agresorji in delovale kot multinacionalne bojne sile skupaj s svojimi zavezniki. Poleg tega novo varnostno okolje sproža potrebo po povečani fleksibilnosti poveljniških struktur za dosego novih operacionalnih ciljev. (prav tam)

Na koncu poudarjajo, da vojna proti terorizmu ne pomeni konec civilizacij, temveč krizo znotraj civilizacije. To je bitka za prihodnost muslimanskega sveta, spopad idej. Zmaga v tej vojni je najpomembnejša prioriteta ZDA, prav tako zaščita domovine za svoje

---

³⁶ Nato = NATO = North-Atlantic Treaty Organization

državljan³⁷. V sodobnem svetu se razlike med notranjimi in zunanjimi zadevami ter politikami držav zmanjšujejo, v takem svetu pa mora biti družba odprta. Značilnosti sodobnih demokratičnih mest pa, ravno zaradi svoje odprtosti, predstavljajo ranljive tarče terorističnih napadov. Moderna družba ima veliko energije, iz česar izhaja moč ZDA in na tem mestu se začenja njihova nacionalna varnost. (prav tam)

Pozitivno dejstvo novo zapisane strategije nacionalne varnosti ZDA je poudarjanje potrebe po sodelovanju in podpori partnerjev za doseg najpomembnejšega cilja – premagati terorizem. Na vladni ravni si Busheva administracija prizadeva tudi za zmanjšanje nesporazumov med Zahodom in bivšimi nasprotniki obdobja hladne vojne, z namenom, da bi določila nove oblike ogrožanja. Premagovanje globalnih groženj svetovni skupnosti - terorizem, droge in organiziran kriminal - zahteva sodelovanje na različnih področjih in nivojih.

V strategiji nacionalne varnosti se ZDA sklicujejo na principe in vrednote svobodne družbe, v imenu katerih zagovarjajo vzpostavitev željenega ravnotežja moči. Poudarjajo temeljne človekove pravice in zahtevo po zagotavljanju človeškega dostojanstva. Odziv ZDA na teroristične napade 11. septembra sproža polemike ravno pri vprašanju temeljnih vrednot, katere zagovarjajo. Smiselno se je vprašati, kaj pomeni slediti idealom ameriške družbe. Vpogled v problematiko s strani uradnih teles ZDA se vsekakor razlikuje od kritik in pomislekov, ki so sledili dogodkom po 11. septembru, moja naloga pa je predstaviti dihotomijo 'med dvema ognjema'.

---

³⁷ Z implementacijo akta o zagotavljanju zaščite uslužbencev in uradnikov ZDA – American Servicemembers Protection Act – so ameriški državljani zaščiteni pred odgovornostjo Mednarodnemu kazenskemu sodišču – International Criminal Court (ICC). (<http://www.whitehouse.gov/nse/nss.pdf>, 05.10.2003)

6. PROPAGANDA PROTI TERORIZMU

V nalogi sem poskušala temeljito predstaviti določene konstrukte, na podlagi katerih bom oblikovala svoje zaključke. Na tem mestu pa se bom osredotočila predvsem na kritične opredelitve posameznih avtorjev, kateri govorijo o ravnanju in odzivu ZDA po napadu 11. septembra ter tako skušala predstaviti odstopanja od uradnega ameriškega stališča, katerega so opredelili v svoji novo zapisani strategiji nacionalne varnosti.

Opozoriti bi želela tudi na uradno stališče ZDA do termina propaganda, kar predstavlja določeno vrednost pri oblikovanju mojih zaključkov. Propagandne institucije, predvsem držav Zahoda, so se rabi besede propaganda vztrajno izogibale pri opisovanju svojih aktivnosti in jo raje pripisovale svojim nasprotnikom. Izraz tega trenda najdemo v ameriški skovanki, ki pravi, da je beseda propaganda daljši izraz za besedo 'laž'. Beseda je postala miselni izraz politične dejavnosti, ki naj bi ne bila nič drugega kot nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi. Propaganda je postala, in ostaja, splošen organ in del delovanja vlade ter se nenehno povečuje v smislu izpopolnjenosti³⁸. Tako predstavlja pomemben vidik

---

³⁸ Leta 1982 Bagdikian izda knjigo *The Media Monopoly*, v kateri kritizira ameriško medijsko sfero. Pravi (Snow, 1998: 65-66), da 50 velikih korporacij nadzoruje večino medijev. Leta 1992, ko je izšla druga izdaja, se število nadzornih korporacij zmanjša na 20. Tretja izdaja izide leta 1997, takrat je le še 10 medijskih konglomeratov. Približno petsto dokaj pomembnih propagandnih institucij, organiziranih na nacionalni ravni, ima sedež v Washingtonu ali New Yorku. To so družbene in profesionalne organizacije, ki zajemajo vsa področja in se ukvarjajo s propagando in njenimi učinki. (Jackall in Vidich, 1995: 14)

delovanja demokratične vlade³⁹, pravi Lippmann (Herman in Chomsky, 1994: XI), ki je pisal v zgodnjih 20-ih letih 20. stoletja.

Preučevanje zgodovine nam pokaže določeno ideologijo posameznega obdobja, kateri so sledile vodilne sile in jo skušale na tak ali drugačen način predstaviti množicam, da bi jo le-te sprejele, jo ponotranjile in ji sledile. Glavni sovražnik dominantni kapitalistični sili med hladno vojno je bil komunizem, katerega ji je z diplomatskimi, propagandnimi ter vojaškimi sredstvi uspelo izničiti. Eden najpomembnejših nacionalnih interesov ZDA v tem obdobju postane zagotavljanje dostopnosti do naravnih virov, trga in delovne sile ter kapitala drugih držav; skratka, namen oblikovati integralno ekonomijo, kateri dominira ameriški kapital.

Po padcu komunizma je v mednarodni politični situaciji moč zaznati odsotnost globalnega odgovora na globalno ogrožanje. Kot sem že omenila, se okoli leta 1990 pojavi nova oblika grožnje - incidenti mednarodnega terorizma doživijo fundamentalne spremembe, predvsem v motivih teroristov. Obramba ZDA med hladno vojno je temeljila predvsem na obrambi pred medcelinskimi nuklearnimi izstrelki, teroristične akcije pa so domači varnostni imperativ postavile pred preizkušnjo, meni Flynn (Hoge in Rose, 2001: 183).

Tekmovalnost ekonomije in kvaliteta življenja ameriških ljudi počiva na kritični infrastrukturi, ki je postala vse bolj koncentrirana, povezana in sofisticirana. Večina fizičnih delov – telekomunikacij, naravnih virov, oskrbe z vodo ter transportne infrastrukture - na ozemlju ZDA je ostala nezaščiten. Te mreže lahko predstavljajo ranljive cilje terorističnih napadov. (prav tam) Jenkins (prav tam, 5) opozarja na nizko moralno toleranco posameznikov, ki menijo, da imajo 'božji' mandat za pobijanje sovražnika. Analitiki so predvideli, da je versko podkrepljen terorizem zmožen največje destrukcije. Ugotavljajo tudi, da so dejanja terorističnih skupin usmerjena predvsem proti ZDA zaradi njihove prisotnosti na Srednjem Vzhodu.

Chomsky (1984: 146) poudarja, da ZDA ne bi smele vedno nastopati v vlogi globalnega sodnika, temveč bi morale pretehtati tako prednosti kot slabosti svojega ravnanja, tudi za njih same. Pri tem poudarja predvsem ponavljajoče kršitve Listine Združenih narodov, ki je vsekakor veljavna pogodba. Tudi senator Fulbright (prav tam, 219) opozori na stanje ameriške družbe, ki je, po njegovem mnenju, na dobri poti do 'izvoljene diktature'. Če bo nadaljevanje mednarodne politike ostalo nespremenjeno, nam prihodnost ne bo prinesla

---

³⁹ Chomsky (1984: 12-13) pravi, da je lahko propaganda v totalitarnem sistemu dosti manj učinkovita kot v demokratičnem. Totalitarni sistem kot tak je lahko propaganda, to dejstvo lahko pomaga osvoboditi miselnost ljudi pred določenimi sponami. Demokratičen sistem pa ponuja oz. določa celoten spekter misli, pri tem pa fundamentalne predsodke pušča neizražene; nakazani sicer so, vendar so nedoločeni.

drugega kot izgrede, ponavljajoče vojne, večanje vojnih izdatkov – predvsem za birokracijo na področju nacionalne varnosti – ter proliferacijo že izoblikovanega vojaško-industrijsko-akademskega kompleksa; skratka čista militarizacija ameriškega življenja⁴⁰.

6.1. Upravičenost napada ZDA na Afganistan

Miklavčič-Predanova (<http://meltingpot.fortunecity.com/iceland/363/izjava16.htm>, 05.10.2003) razpravlja o t.i. demokraciji v ZDA in upravičljivosti vojaškega posega v Afganistan ter ugotavlja, da je Bush tiralico za osumljenim bin Ladnom sprožil mimo vsakršnega mednarodno veljavnega mehanizma, kakršen je na primer Interpol ali OZN, mu odredil smrtno kazen in tako vzel pravico v svoje roke. ZDA ni predložila oprijemljivih dokazov o krivdi bin Ladna, ne sodišču, ne svetovni javnosti. Pri tem pa se predsednik ZDA sklicuje na demokracijo, vladavino prava in civilizacijo. Izjave predsednika Busha in njegovega britanskega zaveznika premiera Blaira, da je teroristični napad na WTC in Pentagon napad neciviliziranega sveta na civilizirani svet,

...kažejo navideznost zahodne demokracije, saj predstavljajo kršitev Evropske konvencije o človekovih pravicah, čl. 14, ki prepoveduje vsakršno diskriminacijo in ščuvanje k rasni diskriminaciji. Razglasitev dela sveta za neciviliziranega omogoča izločanje takega sveta, kakor tudi ubijanje civilnega prebivalstva, ki naj bi bilo necivilizirano in zato nevredno življenja. Drugo vprašanje civilizacije je seveda vprašanje spoštovanja starodavnih vzhodnih kultur, kakor tudi vprašanje kritičnega premisleka o zahodni kulturi, ki, zgodovinsko gledano, predstavlja dva tisoč let nasilja. (prav tam)

Teorija pravične vojne (*just war*) je doživela preučitev v kontekstu 'novega obdobja' humanitarnih intervencij in mednarodnega terorizma. Elshtainova (Chomsky, 2003: 198-199) nam predstavi paradigmatičen primer – bombandiranje Afganistana po dogovoru Zahoda. Oblikuje štiri kriterije upravičene vojne:

- sila je upravičena, če je zagotovljena zaščita nedolžnih pred posledicami uporabe sile (če je državi, ki izvaja nasilje, znano, da se lahko pojavi genocid in žrtve nimajo sredstev obrambe, je uporaba sile neupravičena),
- vojna mora biti deklarirana ali priznana s strani legitimne avtoritete,
- pravi namen mora upravičiti uporabo sile in
- vojna mora biti zadnja možnost po izčrpanju vseh drugih dosegljivih možnosti. (prav tam)

---

⁴⁰ »Prioriteta je dobiček in moč«, pravi Chomsky (1993: 89): »demokracija je razumljena kot oblika grožnje, ki jo je potrebno preseči; človekove pravice so instrumentalne vrednote za propagandne namene, nič več.«

Avtorica ugotavlja, da v primeru napada ZDA na Afganistan paradigma v nobeni od zahtevanih točk ne vzdrži določenih kriterijev. (prav tam) Bush je želel posameznika, obsodil pa celoten narod in nanj poslal trpljenje. ZDA so se s tem dejanjem načeloma sprijaznile s tri do sedem milijonov potencialno ogroženimi afganistanskimi begunci, ki jih bo humanitarnim organizacijam ob nenehnih zračnih napadih težko zadostno oskrbeti. To ne potrjuje le očitkov o v preteklosti izpričani ameriški brezbržnosti do trpljenja Muslimanov, temveč zbuja resne pomisleke tudi o deklarirani moralni legitimnosti vojaškega spopada, ki bo verjetno usodno zaznamoval začetek 21. stoletja. (http://www.zofijini.net/mediji_afganistan.html, 05.10.2003) Menon (Hoge in Rose, 2001: 97) opozarja tudi na intenziviranje državljanske vojne v Afganistanu, ki jo lahko sproži diktiranje vojaških posegov proti talibanom s strani ZDA.

6.2. Neupoštevanje mednarodnega prava in OZN

Chomsky (2003: 2-3) ugotavlja, da je Busheva administracija v novi nacionalno-varnostni strategiji naznanila pravico odgovora s silo za eliminacijo vsakega zaznanega izziva globalni hegemoniji, pri tem pa se niso ozirali na prizadevanja Organizacije Združenih narodov (OZN). Mednarodno pravo, Ustanovna listina OZN (UL OZN) in mednarodne institucije v novi strategiji niso omenjeni.

OZN je univerzalna mednarodna organizacija, katere najpomembnejši cilj je ohranitev mednarodnega miru in varnosti z miroljubnimi sredstvi v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava. Bistvo OZN, kot organizacije za zagotavljanje svetovne varnosti, je njena formalna prepoved vojne kot legitimnega sredstva politike. Vojna se je skozi zgodovino razumela kot normalen pojav v mednarodnih odnosih, z UL OZN pa je vojna uradno izginila s seznama legalnih dejavnosti mednarodnih odnosov, začela je razvijati zapleten mehanizem preprečevanja in reševanja mednarodnih sporov po miroljubni poti.

Mednarodno vojno pravo se razvija vzporedno z vojaškimi in tehnološkimi dosežki. Pomeni 'minimum humanosti' v oboroženih spopadih. (Jogan, 1997: 8) Prizadevanja za odpravo ali omejitev vojne v mednarodnih odnosih v okviru OZN so šla v dve smeri; od razširitve prepovedi napadalne vojne do splošne prepovedi uporabe sile in k oblikovanju splošno sprejete definicije agresije. (prav tam, 13)

V UL OZN se pravilo o prepovedi napadalne vojne razširja v pravilo o prepovedi uporabe sile in groženj z uporabo sile, tako da sta očitno zajeta tako vojna v pravem smislu, kot tudi enostranski akti agresije. Izvzeta pa je vojna, ki predstavlja pravico do individualne ali kolektivne obrambe v primeru napada na državo članico. (prav tam)

S potrditvijo načel mednarodnega prava, priznanih s statutom Nürnberškega sodišča (11.12.1946), so vsi vidiki napadalne vojne postali mednarodni zločin. Generalna skupščina OZN (GS OZN) je z resolucijama 290 (IV) Temelji miru (1949) in 380 (V) Mir skozi delovanje (1950) obsodila vmešavanje ene države v zadeve druge države in proglasila »sleherno, tudi posredno agresijo (spodbujanje državljanske vojne) kot najtežji mednarodni zločin«. (prav tam, 14) Z resolucijo 2131/xx (1965) pa je GS OZN sprejela deklaracijo o nedopustnosti vmešavanja v notranje zadeve držav ter varstvo njihove neodvisnosti in suverenosti, s katero je določeno, da se načelo neintervencije krši tudi na način, če se uporabi sila za to, da bi se narodom omogočilo uveljavljanje njihove nacionalne identitete. (prav tam, 14)

51. člen UL legitimira vojno kot sredstvo politike, vendar samo za kratek čas in samo v primeru branjenja. Če Varnostni svet, ki deluje pod okriljem OZN, ugotovi, da obstaja resna grožnja miru ali celo akt agresije, lahko uporabi širše pristojnosti, ki mu jih daje VII. poglavje UL z namenom preprečitve poslabšanja določene mednarodne krize. Omenjeno poglavje opredeljuje mehanizme za posredovanje ob takšni situaciji. (Simoniti, 1994: 15)

51. člen VII. poglavja UL OZN navaja:

Nobena določba te ustanovne listine ne krati naravne pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe v primeru oboroženega napada na člana ZN, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Ukrepi, ki so se jih ZN lotili, izvršujoč to pravico do samoobrambe, naj se takoj sporočijo Varnostnemu svetu in ne smejo v ničemer posegati v pravico in dolžnost Varnostnega sveta, da na temelju te Ustanovne listine vsak čas ukrene, kar se mu zdi potrebno za ohranitev ali vzpostavljanje mednarodnega miru in varnosti. (<http://www.un.org/aboutun/charter/chapter7.htm>, 30.11.2000)

Vsaka država ima torej pravico, da na napad na njeno ozemlje odgovori z orožjem ter se tako upre napadalcu. Takšno pravico so imele tudi ZDA po terorističnem napadu 11. septembra. Washington je obvestil Varnostni svet OZN, da bodo v skladu s pravico do samoobrambe iz 51. člena UL OZN akcijo usmerile proti talibanskemu režimu in teroristični organizaciji Al Kaida v Afganistanu. Ameriški vojaški stroj si je zagotovil podporo širokega kroga mednarodne skupnosti. Protiteroristični koaliciji, v katero so se takoj vključile članice zveze Nato in Evropske unije, so se kmalu pridružili celo arabski in islamski režimi,

predvsem zaradi številnih diplomatskih srečanj, ki so poskušala v protiteroristično koalicijo privabiti čim več držav.

Toda, ali je bil napad upravičen? Nekateri strokovnjaki o tem niso prepričani. Kljub sklicevanju na pravico do samoobrambe, je v tem primeru vprašljivo dosledno upoštevanje določil 51. člena. Le-ta sicer državi daje pravico do povračilnega ukrepa zoper trajajoč napad, toda le, dokler Varnostni svet ne sprejme določenih ukrepov. Varnostni svet pa je že sprejel dve resoluciji, ki obsojata dogodek 11. septembra in razglashata celoto ukrepov za boj proti terorizmu in njegovem financiranju ter zagotavljata sodelovanje med državami na področju varnosti, obveščanja ter potrebnih preiskav. Uporaba oborožene sile in napad na Afganistan, v okviru pravice do samoobrambe, pa kot možnost nista dovoljeni. Pravica do samoobrambe nikakor ne vključuje tudi pravice do povračilnih ukrepov, ko je napad že prenehal. (<http://www.vecernji-list.hr/SAD/10/pages/SAD-NAJ-0510.html>, 04.03.2003)

OZN je bila tako potisnjena ob rob, saj je njena usoda v marsičem, kot usoda dejavnika mednarodnega odločanja, v rokah ZDA. Trenutno ravnanje ZDA, opozarjajo kritiki, daje malo upanja za spremembe. Vojna je bila sprožena brez ustrezne podlage v mednarodnem pravu. ZDA so pridobile zgolj načelno soglasje Varnostnega sveta za samoobrambo, ne pa tudi dovoljenja za napad na Afganistan - za slednje bi morale svetovni javnosti, ali pa vsaj članicam Varnostnega sveta, najprej predstaviti kaj več, kot le zgolj namige in špekulacije o vpletenosti bin Ladna. To samo potrjuje staro pravilo, da je ZDA brezbrizna do spoštovanja zakonov, kadar se zakoni bodejo z njenimi nacionalnimi interesi. Silovito bombardiranje talibanskih položajev ne bo povečalo varnosti državljanov ZDA in drugih zahodnih držav, kvečjemu nasprotno - opazno je naraščajoče nezadovoljstvo med muslimanskim prebivalstvom v svetu, kar lahko vodi do krepitve islamskega ekstremizma. (http://www.zofijini.net/mediji_afganistan.html, 05.10.2003)

Ajami (Hoge in Rose, 2001: 15) meni, da bi ustrezna rešitev izraelsko-palestinskega vprašanja s strani ZDA, ki ga med drugim omenjajo tudi v novi strategiji nacionalne varnosti, lahko prinesla stabilnost v arabskem svetu. Vojaško podjarmljenje Afganistana in zamenjava talibanskega režima bosta kratkoročno morda omilila tegobe afganistanskega ljudstva, ne bosta pa odpravila globljih vzrokov za terorizem. Slednje bi zahtevalo radikalen preobrat v ameriški zunanji politiki, ki je z zatiranjem sleherne leve politične alternative zatiranju in izkoriščanju tlakovala pot za vzpon verskega fundamentalizma. Brez resnega poskusa, da bi popravili nekatere stare in nove krivice v regiji, uklonitve vladavini (mednarodnega) prava in izključni pristojnosti Varnostnega sveta ZN pri razreševanju mednarodnih sporov, si bodo

ZDA le težko pridobile davno tega zapravljenega zaupanja arabskega in, širše, muslimanskega sveta. (http://www.zofijini.net/mediji_afganistan.html, 05.10.2003)

6.3. Ideološka sporočila vojne proti terorizmu

Kanduč (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003) opozarja na dejstvo, da je besedo terorizem potrebno pisati v navednicah. Kar je za eno stran 'terorizem', lahko za drugo stran pomeni nekaj bistveno drugega – npr. boj za svobodo, včasih celo 'boj proti terorizmu'. Omenjeni avtor navaja, da objektivne opredelitve terorizma ni, saj imamo opraviti s pojavom, ki je že po svoji definiciji kontroverzen. Nenazadnje bi tako lahko tudi ameriške intervencije v drugih suverenih državah označili za 'teroristične'.

Omenjeni avtor v svojem članku *Srhljiva ideološka sporočila vojne proti terorizmu* razpravlja o vojni proti terorizmu, ki je, po zatrjevanjih ZDA, v marsičem 'nova'. Ta vojna je obenem simbolna in interpretativna hkrati, kar pa ni nobena novost; propaganda vselej pomeni predhodnico, spremljevalko in nadaljevanje vojaških operacij. Njen namen je dokaj stanovit: opredeliti 'sovražnika', tj. kategorijo, ki predstavlja vir nevarnosti, skupino, ki ni le drugačna, ampak predvsem škodljiva, do te mere, da jo je potrebno legitimno zatreti, kar pomeni uničiti ali izničiti. Pri tem je lahko uporabljena vrsta propagandnih trikov, s katerimi propagandist opravičuje svoje dejanje kot pravno ali vsaj etično sprejemljivo.

Cressey (prav tam) omenja najpogostejše tovrstne 'verbalizacije':

1. Zanikanje odgovornosti, pri čemer se »storilec prikaže kot marioneta v rokah determinističnih sil onstran voljnega nadzora, tako da njegovo dejanje ni svobodno, ampak nujno v najstrožjem pomenu«.
2. Zanikanje žrtve, ki je »bodisi izhodiščni krivec (tj. oseba, ki je storilca poprej oškodovala, poškodovala, prizadela ali ponižala) bodisi moralno manjvredna kreature, ki si preprosto 'zasluži', da je objekt ('pravičniškega') nasilja«.
3. Sklicevanje na višjo poštenost (npr. v razmerju do družine, vrstniške skupine, podjetja, politične grupacije ali celo nacije).
4. Obsojanje obsojevalcev (ti so označeni kot hinavci ali prikriti pokvarjenci) in veljavnih norm (storilec jih vidi kot 'neživljenske', 'nelegitimne' ali 'irelevantne').

Že v prvi točki je prisotna 'hiperbolična' identifikacija žrtve; celoten narod spada med množico neposrednih žrtev, kot z njo tudi ves civiliziran svet s svojimi 'svetimi' vrednotami, kot so svoboda, pravna država, človekove pravice in demokracija. Določena je bila meja med »Dobrim in Zlim« (prav tam).

Protiteroristična vojna se v bistvu ni začela z napadom na falične simbole ameriške hegemonije, ampak tedaj, ko so jo oblasti razglasile za vojno dejanje, na katero je mogoče odgovoriti edinole z večplastno (in po vsej verjetnosti dolgotrajno) vojno, pri čemer pa sovražnik ni le razvpiti Osama bin Laden, marveč 'globalni' terorizem, torej skrajno ohlapno definiran 'konstrukt', ki bo določljiv zgolj za nazaj, namreč z retrospektivnim pregledom vojaških in drugih represivnih 'uspehov'. (prav tam)

Vojna proti terorizmu nosi v sebi ideološko sporočilo, meni Kanduč (prav tam); najhujša nevarnost, ne le za ZDA, ampak za vso 'civilizirano' človeštvo, predstavlja »semantično in faktično zmuzljiv sovražnik, ki se (lahko) geografsko nahaja 'nikjer in povsod', ki je časovno lociran v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, socialno-antropološko pa se rekrutira predvsem iz osiromašenih in sfantaziranih množic (islamskega) 'tretjega' sveta«. Ideološka sporočila so nevarna in »bolj srhljiva od prizorov rušecih se dvojčkov v New Yorku, in sicer ne le zato, ker odvrta pozornost od neprimerno pogubnejših struktur (predvsem ekonomskih) viktimizacij, ki so vpete v normalno delovanje kapitalističnega sistema, ampak tudi zato, ker onemogočajo vzpostavitev višje ravni (objektivne in subjektivne) varnosti v svetu«. (prav tam)

Alkalaj (<http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12.05.10.2003>) meni, da je vojna proti terorizmu »črno-bela zgodba o boju dobrega proti zlu le v propagandi ameriške administracije in poročilih medijskih hiš, ki so kapitalsko povezane z naftno industrijo, kot na primer Time-Warner (lastnik CNN) z Mobil Oil; ABC s Texacom; NBC z British Petroleum«.

6.3.1. Poročanje ameriških medijev

Chomsky in Herman (Schlesinger, 1991: 17-18) prepoznavata pomembnost jezika v propagandnih bitkah. Govorita o politiki ZDA proti državam tretjega sveta⁴¹. Termina 'teror' in 'terorizem' sta se prijela uporabe sile posameznikov in marginalnih skupin, medtem ko ima uradno nasilje mnogo širši pomen. Jezik, ki ga uporabljajo mediji pri opisovanju političnega nasilja, je ključnega pomena v očeh državnih agencij. Uradno stališče je bilo jasno nakazano na konferenci Mednarodnega tiskovnega inštituta (International Press Institute) leta 1978, na temo *terorizem in mediji*; sila, ki jo uporabljajo demokratične države, je legitimna, medtem, ko nasilje teroristov ni. Termina, kot sta 'sila' in 'nasilje', sta kot 'teroristi' in 'borci za svobodo'

---

⁴¹ ZDA smatrajo revolucionarne vojne tretjega sveta kot velik problem v upravljanju nasilja. V notranji politiki pa se ta problem kaže v soočanju razvitih kapitalističnih držav s terorizmom. Ta problem pa je predvsem rezultat kolonialne in imperialne ekspanzije ter težnje po prevladi nad deželami tretjega sveta. (Schlesinger, 1991: 66-67)

propagandna. Teroristi naj ne bi bili deležni publicitete in z njimi naj bi se obračunalo z vojaškimi, namesto s političnimi sredstvi. (prav tam)

Kaj sploh označuje izraz 'terorizem'? Izvršni urednik informativnega programa na NBC-ju je na to odgovoril s preprostim stavkom, da gre za skupino ljudi, ki si je za dosego svojega cilja izbrala potniška letala in z njim ubila na tisoče ljudi. S tem je potrdil prevladujoč pogled ameriških medijev na terorizem, ki pa ga razumejo enako kot ameriška vlada. Kritičnost medijev je v glavnem »varno umeščena v ideološke koordinate, ki strukturni status quo ohranjajo deviško nedotaknjena«, piše Bojčeva (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003). Pri Wall Street Journalu so pripravili priročnik za zaposlene, ki pravi, da naj besedo terorist uporabljajo previdno in samo v določenih primerih; za zapisovanje tistih posameznikov in nevladnih organizacij, ki si za cilje svojih načrtnih nasilnih dejanj izbirajo civilne in nevojaške cilje. (prav tam)

Mediji v kritičnih situacijah, zlasti ko gre za terorizem, pogosto posredujejo neosnovane in nepomembne informacije o osumljenih, največjo nevarnost pa lahko predstavlja pozivanje k vojaškim protiukrepom⁴². Ko so se poizvedovanja medijev usmerila na bin Ladna, je bilo v novicah še vedno zelo malo informacij o tem, kaj je povzročilo njegov fanatizem. Poročanje ameriških medijev o vojaških operacijah je vedno dvoplastno, saj mediji močno samocenzurirajo novice, hkrati pa se pritožujejo, da vlada nad tiskom vzpostavlja omejitve. Če želijo medijske hiše delovati neodvisno, so slabe že kakršnekoli vladne odredbe, ki omejujejo dostop do informacij in poročanje s kraja dogodka. Ameriško novinarstvo poznamo tudi kot četrto vejo oblasti. (prav tam)

6.3.2. Mobiliziranje ameriške javnosti

Tudi začetna podpora javnosti izvajanju nasilnih ukrepov ZDA proti Afganistanu je v veliki meri posledica delovanja množičnih medijev⁴³. Le-ti so, po mnenju Killmeiera (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003), delovali tako, da so javno mnenje bolj ali manj usmerjali v maščevanje in vojno. Tako so se Busheva

---

⁴² Ko dajemo stvarim imena, pravi Cumings (1992: 16), ustvarjamo identitete. Televizijske slike predstavljajo konotacijo identitet in tako posredno ali neposredno kažejo televizijske koncepcije ameriške politike in njihovega pogleda na svet; ustvarjajo stališča.

⁴³ Killmeier (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003) pravi, da »praksa ameriških medijev po septembrskih dogodkih razkriva njihov hujskaški diskurz, pokorno lojalnost uradnim virom in utemeljitvam, odsotnost kritičnega spraševanja in preiskovalnih novinarskih prijemov ter onemogočanje opozicijskih in disidentskih stališč«.

administracija, kongres in množični mediji združili v napihovanju vojne atmosfere in patriotske retorike⁴⁴. Kritik Štefančič (2001: 99) zapiše:

Med mediji in politiki ni bilo več nobene razlike in nobenega nestrinjanja. Vsi so pozivali k vojni, vojaški akciji, maščevanju ter ostrim in brezkompromisnim represalijam. Javnomenjske raziskave so pokazale, da Američani zahtevajo vojno. Kongres je sprejel resolucijo o uporabi vojaške sile in tako so militarizirali Ameriko, od katere so terjali, da odslej slepo verjame Bushu.

Mediji svoje stališče in politiko pogosto podprejo z anketami in raziskavami javnega mnenja. Killmeier pravi:

Ameriški mediji se nemalokrat poslužujejo anket in javnomnenjskih raziskav, ki s kvaziznanstvenimi metodami pripeljejo do lažnega sijaja demokracije. Ankete dejansko pokažejo javnosti, kakšno je njeno mnenje, kakšne so njene vrednote in celo psihološka stanja, toda pogosto se jih uporablja za vsiljevanje željenega izida (v tokratnem primeru vojaških akcij), za onemogočanje drugače mislečih in opozicije ter za krepitev dominantnih stališč. (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003)

Omenjeni kritik še poudarja, da ankete izvajajo elitne medijske organizacije, ki rezultate anket izkoriščajo za to, da bi okrepile enotnost in militarizem ter tako zakrile informacije, ki bi temu nasprotovale⁴⁵. (prav tam)

Delovanje ameriških medijev je tako slabo prikrit poskus usmerjanja javnega mnenja, da bi podpiralo vojaške akcije in soglašalo z zmanjšanjem državljskih svoboščin, vse to za videz nacionalne in mednarodne enotnosti. To delovanje se odraža v medijih in v množični kulturi⁴⁶, kar govori o izjemni prodornosti mobilizacije. Preden so ljudje sploh lahko začeli žalovati, razmišljati ali razpravljati o septembrskih dogodkih, so ZDA izkoristile žalost, strah in jezo za nasilje in vojno. V povezavi z vladnim stališčem ameriški mediji še naprej spodbujajo javnost k vojni, zagotavljajoč ji, da je to edina pravilna možnost. (prav tam)

Potrebno je poudariti človeški dejavnik, dejavnik množice, ki je, kot sem v nalogi že ugotavljala, poseben fenomen. Vreg (2000: 117) povzema ugotovitev ameriškega sociologa Fichterja, ki je za ameriško politično prizorišče ugotovil, da ljudje radi prilagajajo svoje mišljenje mišljenju ljudi okoli sebe, da bi se izognili negativnim posledicam nekonformnosti. Če zna propagandist vplivati na javno mnenje in ga

---

⁴⁴ »Zbombardirajmo jih. Če bodo med žrtvami tudi civilisti, pa naj bodo.« (Miller, demokratični kongresnik) »Naj se jih usmili Bog, kajti mi se jih ne bomo.« (McCain, republikanski senator) »Kongres mora takoj napovedati vojno.« (Štefančič, 2001: 99)

⁴⁵ Podatek, da 90 odstotkov Američanov podpira vojaško maščevanje, je bil uporabljen v članku o mirovnikih demonstracijah v Washingtonu 30. septembra, ki se jih je udeležilo okoli 10 tisoč ljudi, zato da bi posredno marginalizirali njihova prizadevanja za mir. (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003)

⁴⁶ Razpoloženje, ki vlada med mediji, se prav tako odraža tudi v množični kulturi. Radijska družba z več kot 1100 radijskimi postajami po vsej deželi, je izdala in razposlala seznam, na katerem je več kot 150 skladb, za katere zahteva, da jih postaje ne predvajajo. Čeprav nekatere od skladb vsebujejo besede bombardiranje ali uničenje, mnoge izmed njih opevajo mir; na primer Imagine Johna Lennona in Peace Train Cata Stevensa. (<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2>, 05.10.2003)

nadzorovati, bo zlahka izvajal pritisk na občinstvo. »Američani verjamejo v dejstva«, pove Baudrillard (Cumings, 1992: 9), »v popolno kredibilnost tega, kar je narejeno ali videno«.

Kot so pokazale javnomnenjske raziskave, so se bili Američani v imenu varnosti in prijetju bin Ladna, voljni odreči premnogim svoboščinam (Štefančič, 2001: 110).

6.3.3. George Walker Bush ml.

ZDA so istega leta, preden je bil izveden teroristični napad na njihovem ozemlju, dobile novega predsednika. Način, na katerega je bil izvoljen, in način izvajanje njegove politike takoj po izvolitvi, je zanimiv za razvijanje postavljenih ciljev v moji nalogi.

George Walker Bush ml. je 20. januarja 2001 zaprisegel kot 43. predsednik ZDA in iz rok prejšnjega predsednika, Clintona, prevzel zavidanja vreden ameriški gospodarski stroj. Že same volitve pa so imele zanimiv značaj.

Volitve 7. novembra 2000 niso bile uspešne, saj jim ni uspelo določiti zmagovalca, poleg dejstva, da je bila udeležba ameriških volivcev najnižja, vse od leta 1924, ko je glasovalo manj kot polovica volilnih upravičencev. Podpredsedniku ZDA v času predsednikovanja Clintona, Goru, in republikanskemu kandidatu Bushu ni uspelo zbrati zahtevanih 270 elektorskih glasov.

Volilni zapleti pri štetju floridskih glasov so pokazali številne nedorečenosti, napake in pomanjkljivosti ameriškega zveznega volilnega sistema. Med 8. novembrom in 12. decembrom 2000, ko je Vrhovno sodišče dokončno potrdilo Bushevo zmago⁴⁷, je prišla na dan nepregledna vrsta zmešnjav sodnih procesov na okrožni, državni in zvezni ravni, ugotavlja Ferfila (2002: 558-559). Ponovno štetje volilnih glasov je pokazalo, da je Bush dobil večino elektorskih glasov, Gore pa absolutno večino ljudskih glasov. V ustavi ZDA pa ni zapisano, da je za izvolitev predsednika potrebna absolutna večina glasov, ampak predvideva le večino elektorskih glasov, pravi Štefančič (2001: 58). Tako so se že same predsedniške volitve leta 2000 v ZDA, in s tem prihod novega predsednika, zapisale v zgodovino kot posebnost z negativnim predznakom.

V skladu z volilnim programom, je bila ena prvih potez novega predsednika znižanje davkov. Po njegovem predlogu znižanja zveznih davkov bi se v desetih letih zvezni dohodki, oziroma davki, zmanjšali za 1,6 bilijona dolarjev. Kongres je z veliko večino glasov, tudi demokratskih, sprejel nekoliko okleščen program z 1,35 bilijona dolarjev prihrankov. (Ferfila, 2002: 560)

Ferfila (prav tam, 561) nadalje opozarja na predsednikovo nenaklonjenost okoljevarstvenim vprašanjem. Najprej se je odrekel regulaciji emisije ogljikovega dioksida iz elektrarn. Kot razlog za to dejanje je navedel zaščito potrošnikov, ki bi jih lahko zajeli valovi energetske krize. Zatem je preklical ukrep Clintonove administracije o zmanjšanju vsebnosti arzenika v pitni vodi. Majhne lokalne skupnosti naj bi imele prevelike stroške pri uvajanju novih standardov.

Mednarodnega dogovora o ekoloških vprašanjih iz Kiota, ki je bil podpisan leta 1997 in je od ZDA zahteval, da kot daleč največji svetovni onesnaževalec zmanjša svoje emisije do leta 2012 za eno tretjino, ni nameraval podpisati in je tako 27. marca 2001 ZDA umaknil iz kiotskega protokola. (Chomsky, 2003: 234) Bush je oznanil, da njegova država vse preveč potrebuje vse razpoložljive vire energije, da bi si lahko privoščila kakršnekoli omejitve⁴⁸.

Značilno republikansko usmeritev je Bush začel uveljavljati tudi na strateško-oborožitvenem področju s predlogom, da morajo ZDA zgraditi obrambni ščit pred medcelinskimi nuklearnimi raketami ter obenem močno zmanjšati svoje zaloge atomske oborožitve. Tak predlog je pomenil kršitev ameriško-sovjetskega dogovora o antibalističnih raketah in ZDA so po vrsti pogajanj z Rusi, v katerih niso dosegle popolnega soglasja, vseeno objavile, da bodo z gradnjo ščita nadaljevale. Busheva administracija je zagovarjala postavitev obrambnega sistema, sestavljenega iz prestrezalnih raket (Ferfila, 2002: 560).

Pol leta po nastopu Busha na predsedniški položaj, so se gospodarski kazalci v ZDA, glede na Clintonovo obdobje, hitro slabšali. Sredi aprila 2001 se je uradno začela ameriška gospodarska recesija. Borzni kazalci novih tehnologij so padali, brezposelnost se je hitro povečevala. (prav tam, 565)

6.3.3.1. Moč vodje

Ferfila (2002: 257) meni, da je »komuniciranje pogoj ali temelj človekove dejavnosti«. Bistvo politike je pogovor, dialog, človeški stik, o čemer sem pisala že v prejšnjih poglavjih. Lahko je verbalni ali neverbalni, formalni ali neformalni, javni ali zasebni, vedno pa nas vodi do nekakšne dejavnosti, razmišljanja, ocenjevanja.

---

⁴⁷ Pravzaprav podarilo. In sicer s tem, ko je prepovedalo vnovično štetje glasov na Floridi. (Ferfila, 2002: 559)

⁴⁸ Busheve besede: »Danes, in ob vsaki drugi priložnosti, bom povsem nedvoumno povedal, da ne bom storil ničesar, kar bi škodovalo našemu gospodarstvu«. (Ferfila, 2002: 560,561).

ZDA imajo bogato zgodovino političnega govorništva. Javno govorništvo je bilo v politiki najpomembnejša pot do uspeha in javnega ugleda. Vse več politologov in komunikologov pa se resno in zaskrbljeno sprašuje, v kakšno smer gredo predsednikove javne izjave v ZDA, pravi Ferfila (prav tam, 275). Prek njih javnost ne dobi prave politične informacije, v ospredju je bolj predsednikova osebnost v ustrezno prilagojeni podobi, kakor pa resnična vsebina posamezne politike. Javnost postaja vse bolj odvisna od televizije, televizija pa politične informacije vse bolj poenostavlja. Posledično krati tudi sposobnost javnosti, da sprejme in ceni zapleteno politično stvarnost. Mediji bi v ospredje morali postavljati posamezne probleme in politike, dolgotrajne usmeritve in rešitve. V svojih izjavah pa še posebej ameriški predsednik in politiki razvijajo zaupanje in identifikacijo, namesto da bi v ospredje postavili proces racionalnega odločanja in postopno približevanje optimalni rešitvi (prav tam, 275-279).

Zanimivo je, da je tudi Bush v svojem čustvenem nagovoru v kongresu dva tedna po terorističnem napadu na Svetovni trgovinski center in Pentagon uporabil sintagmo o diktatorskem režimu talibanov, ki skušajo s podporo teroristom uničiti ameriški način življenja (Ferfila, 2002: 270). Busheva administracija je nenehno poudarjala, da je vsako človeško življenje dragoceno, toda v svoji protiteroristični, križarski kampanji se je sklicevala predvsem na tiste, ki so umrli v World Trade Centru. Tisti, ki so umrli v ugrabljenih letalih in Pentagonu, se v propagandni retoriki niso pojavljali. (Štefančič, 2001:100)

Lahko bi pričakovali, da bo podoba predsednika Busha v očeh ameriških volivcev porazna. V resnici je bilo prav nasprotno. V ZDA je njegova priljubljenost po 11. septembru nihala med 80 in 90 odstotki, kar pred njim ni uspelo praktično nobenemu predsedniku, razen zmagovalcu druge svetovne vojne. Vse to je bil rezultat tragičnega 11. septembra. Američani so se namreč ob terorističnem napadu temeljito prestrašili, strnili vrste in se 'obesili' na svojega voditelja, ki je nenadoma postal popoln. Bushu je taka vloga pisana na kožo, saj so mu bili interesi in vrednote ameriške družbe vedno edino vodilo, ki bi ga po njegovem prepričanju moral sprejeti in udejanjiti ves svet, pravi Ferfila (2002: 565-566).

7. ZAKLJUČEK

O povezanosti propagande in ideologije sem pisala v začetnih poglavjih naloge. Kot je ugotavljal že Ellul, potrebuje propaganda za svoj razvoj ideološko okolje. Tudi pojav besede 'ideologija' časovno sovпада z uveljavitvijo laičnega pomena besede 'propaganda', ki že takoj na začetku dobi pomen izkrivljene zavesti o dejanskosti. Marx in Engels sta ideologijo razumela kot »razredno strukturo družbene zavesti; vladajoči razred poskuša prikazati svoje interese kot obče, skupne interese vseh članov družbe ter tako ustvariti iluzijo skupnih interesov«. Za nas je nekako najbolj relevantno obdobje po meščanski kapitalistični in industrijski revoluciji, ko oba koncepta doživita svoj razcvet in pridobita na pomenu, predvsem zaradi vsesplošnega tehnološkega razvoja, tudi na področju množičnih medijev. Ideologija je vezana na politične institucije, kot taka je neposredno prisotna v množičnih občilih in javnem mnenju.

Lahko bi dejali, da propaganda in ideologija stopata skupaj, z roko v roki. Glede na opredelitev obeh konceptov na začetku in njunim razvojem skozi potek naloge, lahko posplošimo, da gre za neke vrste manipulacijo s strani oblasti, ki želi vplivati na širše množice oz. javnost. Le-ta pa lahko zagotovi legitimnost delovanja svoje vlade, katera želi uresničiti postavljene nacionalne cilje.

V nalogi se nisem osredotočala na neposredne pokazatelje propagandne dejavnosti, temveč sem jih želela prikazati v njihovi posredni obliki; preko političnega delovanja 'propagandista' (v mojem primeru vlade ZDA), preko oblikovanja komunikacijske politike in vpliva preko komunikacijskih kanalov na javnost in skozi predstavitev procesa oblikovanja ekonomskega in političnega ravnotežja moči oz. politike dominantne sile.

Uradno stališče ZDA je bilo nakazano v novo sprejeti strategiji nacionalne varnosti, ki je določila ukrepe in pozicijo v novo nastali mednarodni politični in strateški situaciji po

11. septembru 2001. Opozarjala sem tudi na povezanost vej oblasti v ZDA in zdi se, da je ta povezava najbolj enostranska in močna prav v ZDA. Tudi množični mediji so konstruktivno vpeti v željen način prikazovanja stvari in dogodkov s strani vlade in se od tega le redko oddaljujejo. Le-ti v imenu vlade širijo določen način mišljenja in izoblikovana stališča na ljudske množice, ta pa ima zopet svoje značilnosti.

V poglavju, ki je bilo namenjeno predstavitvi politike in medijev v ZDA, sem zastavila vprašanje, kaj daje Ameriki moč pri oblikovanju politike in kako ji uspeva ostajati vodilna svetovna sila na številnih področjih. ZDA je z lastno svojevrstno politiko, nacionalno samozavestjo in odločno ekonomsko usmerjenostjo uspelo ustvariti neke vrste ideal državne ureditve. Izoblikovala je visoko delujoč vojaško-industrijski kompleks, kateri zagotavlja delovanje obstoječega ekonomsko-političnega sistema. Kapitalizem pa za svoj nemoten razvoj potrebuje prost pretok blaga, neomejen dostop do naravnih virov in sodelovanje ter povezovanje istomislečih narodov oz. držav. Komunizem je med hladno vojno predstavljal največjo oviro ZDA pri uresničevanju njenih interesov in le-tega so uspeli izničiti s političnimi, ekonomskimi in vojaškimi ukrepi. V ozadju pa se začne pojavljati nova oblika grožnje nacionalnim interesom demokratičnih držav – terorizem. Intervencionistična politika ZDA do držav 'tretjega sveta', ki jo vodijo v imenu nacionalnih interesov, demokracije in zagotavljanja človekovih pravic, je prispevala svoj delež k zaostrovanju regionalnih konfliktov v določenih državah. S podporo Izraelu v izraelsko-palestinskem konfliktu so se ZDA znašle v središču državljanske vojne, katere pravih dimenzij in simbolnega pomena ne razumejo. Tako se Osama bin Laden v svojih videoposnetkih, najdenih po napadu na WTC 11. septembra, obrača na palestinsko vprašanje, kot na osnovo za njegovo 'kampanjo'. Vseprisotnost ZDA je posredno povzročila vzpon verskega fundamentalizma.

ZDA so po terorističnih napadih na WTC in Pentagon napovedale odločen odgovor in vojno proti terorizmu. To vojno je predsednik George W. Bush ml. imenoval za 'križarsko vojno'. Samo vojaško operacijo zoper Afganistan je postavil v območje božanskega in jo poimenoval 'Neskončna pravičnost'. Tako je terjal svetovno podporo z božjimi besedami iz Svetega pisma: »Kdor ni z nami je proti nam.« Vojna proti terorju se je izrodila v prezir do mednarodnega prava, mednarodnih sporazumov in nacionalnih interesov drugih držav. Boj proti mednarodnemu terorizmu pa je lahko samo propaganda za zavajanje množic in Osama bin Laden je tako le primeren povod za vojno s povsem drugačnimi cilji.

Ugotavljamo tudi, da gre v ameriški 'vojni proti terorju' za nafto in zemeljski plin⁴⁹ - danes gori Afganistan z razlogom, da bi kaspjska nafta in plin našla demokratično pot do potrošnikov v demokratičnih državah. Plameni lahko sežejo še povsod tja, kjer je nafta.

Lahko bi dejali, da so z bombardiranjem Afganistana, 7. oktobra 2001, Američani pričeli izvajati načrt, ki so ga pripravljali dolgo pred 11. septembrom in bi ga uresničili tudi z drugačnim izgovorom, če napadov na WTC in Pentagon ne bi bilo. Tragedija se je zgodila v skrajno zapletenih političnih in gospodarskih razmerah v ZDA in veliko je razlogov, na podlagi katerih bi lahko ugotavljali, da je predsednik ZDA takšno vojno potreboval. Busheva administracija se je do junija pogajala z afganistansko vlado, da ameriškim multinacionalkam omogoči zgraditev naftovoda med kaspjsko regijo in Pakistanom. Moteč element je bila tudi bin Ladnova Al Kaida, nekoč povezana z ameriškim obveščevalnimi službami, nato pa je 'podivjala' in potrebno jo je bilo 'ukrotiti'.

Na podlagi povedanega lahko potrdim obe, na začetku postavljeni, hipotezi. Vojna proti terorizmu, katero so ZDA napovedale po 'usodnem' 11. septembru, nosi v sebi globlja ideološka sporočila; novo ideologijo, ki je temelj propagandnega delovanja ZDA pri zagotavljanju njenih interesov, pri tem pa je njena moralna in pravna upravičenost vprašljiva.

---

⁴⁹ Ocenjene zaloge nafte v območju razširjene 'tretje varnostne cone' ameriških strateških interesov znašajo 800 milijard sodčkov - za primerjavo: celotne evropske in ameriške zaloge (Severno morje in Aljaska) ne presegajo 160 milijard sodčkov. V razširjeni 'tretji varnostni coni' je danes 65 % vseh svetovnih zalog nafte -

V numerologiji je število 11 glavno število, ki predstavlja razsvetljenje in videnje, ki prihaja iz odprtega duhovnega kanala. Uničenje tega principa je potrebno za zagon materializma, da bi se le-ta obdržal in dosegel vrh v 'Novem svetovnem redu'. Dogodki 11. septembra simbolično utelešajo uničenje tega principa in s tem, ko so se odigrali pred očmi medijev, so imeli za posledico maksimizacijo vsesplošnega strahu - in strah je tisti, ki najbolj učinkovito izkrivi ali zapre naš duhovni kanal. Tremaine (http://www.gape.org/svetpogovorov/2012/11sep_nwo.htm, 05.10.2003)

8. VIRI LITERATURE

8.1. Knjige

- Almond, Gabriel A. (1960) *The American People and Foreign Policy*. New York: Inc. Publishers.
- Benčina, Dragoljub in Simoniti, Iztok (1994) *Mednarodne organizacije*. Ljubljana: DZS.
- Chomsky, Noam (1984) *Radical Priorities*, 2. ed. Montreal: Black Rose Books.
- Chomsky, Noam (1993) *Year 501*. London in New York: VERSO.
- Chomsky, Noam (1999) *The New Military Humanism*. London: Pluto Press.
- Chomsky, Noam (2002) *Pirates and Emperors*. London: Pluto Press.
- Chomsky, Noam (2003) *Hegemony or Survival*. London: Penquin Books.
- Cumings, Bruce (1992) *War and Television*. London in New York: VERSO.
- Ferfila, Bogomir (2002) *ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton (1990) *Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks (študija primera ZDA)*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Herman, Edward S. in Chomsky, Noam (1994) *Manufacturing consent*, 2. ed. London: Vintage.
- Hoge, James F. Jr. In Rose, Gideon (ed.) (2001) *How didi this happen?* New York: Public Affairs.
- Jackall, Robert (1995) *Propaganda*. London: Macmillan Press LTD.
- Jogan, Savin (1997) *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. Ljubljana: MORS.

---

po napovedih strokovnjakov bo črno zlato z 'ogroženega' območja leta 2050 pomenilo kar 80 % svetovnih zalog. (<http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-l2>, 05.10.2003)

- Malešič, Marjan (1997) Propaganda in war. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Mills, Wright C. (1965) Elita oblasti. Ljubljana: DZS.
- Nye, Joseph S. jr. (1997) Understanding International Conflicts. New York: Longman.
- Polk, William R. (1997) Neighbours & Strangers. Chicago: University of Chicago.
- Schlesinger, Philip (1991) Media, State and Nation. London: Sage Publications.
- Snow, Nancy (1998) Propaganda, Inc. Washington: The Open Media Pamphlet Series.
- Splichal, Slavko (1975) Razsežnosti politične propagande. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Splichal, Slavko, Hochheimer, John in Jakubowitz, Karol (1990) Democratization and the Media. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Štefančič, Marcel (2001) Busheva Amerika. Ljubljana: Umco d.o.o.
- Vreg, France (2000) Politično komuniciranje in prepričevanje. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Webster, James G. in Phalen, Patricia F. (1997) The Mass Audience. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Young, Peter in Jeser, Peter (1997) The Media and the Military. London: Macmillan Press LTD.

8.2. Članek

- Jazbec, Milan (1991) Militarizacija in vojaškoindustrijski kompleks. Teorija in praksa 28(3/4), 470-472.

8.3. Medmrežje

- Alkalaj, Mišo (2001) 'Bush oče, Bush sin in sveta nafta', <http://www.mladina.si/tehdnik/200142/clanek/nafta-short/index.print.html-12> (05.10.2003).
- Apat, Sebastjan (2001) 'Nevarne sence', <http://www.utrip.net/arhiv/html/nov01/10.htm> (05.10.2003).

- Bojc, Saša (2001) 'Pri Fairu se sprašujejo, kaj sploh je terorizem', <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2> (05.10.2003).
- Kanduč, Zoran (2001) 'Srhljiva ideološka sporočila vojne proti terorizmu', <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2> (05.10.2003).
- Kastelic, Brane (2001) 'Izredni časi, poti, zasedanja', <http://www.dnevnik.si/clanekb.asp?id=10399> (07.11.2003).
- Killmeier, Matthew A. (2001) 'Mobiliziranje ameriške javnosti', <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/12/september#2> (05.10.2003).
- Miklavčič Predan, Neva (2001) 'Izjava številka 16', <http://meltingpot.fortunecity.com/iceland/363/izjava16.htm> (05.10.2003).
- Mohorič, Ivan (2001) 'Je CIA vedela za napad na WTC?', <http://www.ivanmohoric.net/clanki/wtc.html> (05.10.2003).
- Purg, Adam (1997) 'Opredelitev pojma in pojavnih oblik terorizma', <http://www.geocities.com/vvpvs/OS03> (05.10.2003).
- Reuters/STA/D.P. (2003) http://www.24ur.com/naslovnica/svet/20030911_2029119.php?Acl=s4 (05.10.2003)
- Reuters/STA/M.K./J.P. (2001) '11. september – napad na ZDA', http://24ur.com/naslovnica/svet/20010912_52261.php?Acl=p1 (05.10.2003).
- Tremaine, Leigh (2001) '11.september in novi svetovni red', http://www.gape.org/svetpogovorov/2012/11sep_nwo.htm (05.10.2003).
- Železnikar, Jaka (2001) 'ZDA bodo izvedle obsežne vojaške napade', <http://www.mladina.si/dnevnik/14382> (05.10.2003).
- Železnikar, Jaka (2002) 'Obletnica letalskega napada na ZDA', <http://www.mladina.si/dnevnik/22260/> (05.10.2003).
- (2001) 'O moralni legitimnosti posega v Afganistanu', http://www.zofijini.net/mediji_afganistan.htm (05.10.2003).
- <http://www.vecernji-list.hr/SAD/10/pages/SAD-NAJ-0510.html> (04.03.2003).

8.4. Dokumenti

- <http://www.un.org/aboutun/charter/chapter7.htm> (30.11.2000)
- <http://www.whitehouse.gov/nss.pdf> (05.10.2003)
- <http://fcg.state.gov/documents/organisation/13396.pdf> (05.10.2003)